यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक-४२२२२२.

शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा

सेवांतर्गत बी.एड. शिक्षणक्रम (P-80)

अभ्यासक्रम पुस्तिका

दूरध्वनी : (0253)2231714, 2231715, 2230717, 2230227, 2231478
Web Site: http://ycmou.digitaluniveristy.ac

११. विषयनिहाय पाठ्यक्रम –

विषय १ EDU 401 - अध्ययनार्थी व त्याचा विकास

उद्दिष्टे –

- सामान्य व शैक्षणिक मानसशास्त्र यातील संबंध स्पष्ट करणे .
- शैक्षणिक मानसशास्त्राचा अर्थ व स्वरूप स्पष्ट करणे .
- विद्यार्थ्यांच्या वाढ व विकासावर परिणाम करणाऱ्या घटकांची माहिती देणे.
- समुह मानसशास्त्राची संकल्पना स्पष्ट करून शाळा एक समुह ह्या संकल्पनेची माहिती देणे.
- व्यक्तिमत्त्व, सृजनशीलता आणि बुद्धिमत्ता ह्या संकल्पनांची माहिती देणे शालेय स्तरावर तेंच्या उपयोजीतेचे कौशल्ये विकसित करणे.
- अध्यापनात स्मृती व विचार प्रक्रियांचे महत्त्व स्पष्ट करणे.

घटक १ मानसशास्त्राचा अर्थ व अभ्यासपद्धती

- सामान्य मानसशास्त्राचा अर्थ व त्याचे स्वरूप
- शैक्षणिक मानसशास्त्र व्याख्या आणि स्वरूप :
- मानसशास्त्राच्या आणि शैक्षणिक मानसशास्त्राच्या पद्धती
- शैक्षणिक मानसशास्त्र मानसशास्त्र व मानसशास्त्राच्या पद्धती ,
- शैक्षणिक मानसशास्त्राची व्याप्ती आणि मर्यादा
- शैक्षणिक मानसशास्त्राची उद्दिष्टे
- शैक्षणिक मानसशास्त्राच्या अध्ययनाचा शिक्षकाला होणारा उपयोग

घटक २ वाढ व विकास

- वाढ व विकासाचा अर्थ आणि स्वरूप
- विकास प्रक्रियेचे स्वरूप
- अनुवंश व परिस्थिती
- बालकांचे अध्ययन अर्थ व स्वरूप :
- विकासाच्या उपपत्ती
- विकासावर परिणाम करणारे घटक
- व्याक्तिभेद
- विकासाची विविध क्षेत्रे

घटक ३ समूहाचे मानसशास्त्र

- समूह व्याख्या व वैशिष्ट्ये :
- समूहातील सामाजिक आंतरक्रिया
- शाळा एक समूह :
- नेतृत्त्व

घटक ४ व्यक्तिमत्त्व

- व्यक्तिमत्त्व विकास ,संकल्पना :
- व्यक्तिमत्त्वाचे प्रकार अंतर्मुखी व बहिर्मुखी :
- व्यक्तिभेद
- मानसिक आरोग्य
- मानसिक संघर्ष
- व्यक्तिमत्त्व मापन
- बालगुन्हेगारी

- व्यक्तिमत्त्वविषयक भारतीय दृष्टीकोन

घटक ५ स्मृती

- स्मृतीचे स्वरूप
- स्मरणप्रक्रिया
- विस्मरण
- स्मृतीचे प्रकार
- पाठांतराच्या पद्धती

घटक ६ विचारप्रक्रिया

- संवेदन स्वरूप व अर्थ :
- संवेदनेचे प्रकार
- संवेदनाची शैक्षणिक उपयुक्तता
- अवबोधन स्वरूप व अर्थ :
- अवबोधनासंबंधी साकल्यावादी दृष्टीकोन)Gestaltic view of Perception)
- अवबोधनावर प्रभाव पाडणारे घटक
- अवबोधनात होणाऱ्या चुका
- अवबोधनाची शैक्षणिक उयुक्तता
- संकल्पना किंवा सामान्य बोध
- संबोध निर्मितीचे टप्पे-
- संकल्पनांचे प्रकार
- संकल्पनांचा शैक्षणिक उपयोग
- विचार प्रक्रियेच्या पायऱ्या किंवा टप्पे-
- विचारांची साधने
- विचारांचे प्रकार
- विचारप्रक्रियाशैक्षणिक उपयोग :

घटक ७ बुद्धिमत्ता

- बुद्धीच्या दृष्टिकोनाचे वर्गीकरण
- बुद्धीच्या व्याख्या आणि स्पष्टीकरण
- बुद्धिमत्तेची आधुनिक संकल्पना
- बुद्धीचे उपपत्ती (सिद्धांत)
- गिलफोर्ड मॉडेल(ledoM .I.S)
- थॉमसनचा घटक सिद्धांत
- कॅटेलचा बुद्धी सिद्धांत
- स्टर्गबर्गचा स्फटिकमय बुद्धिमत्ता सिद्धांत
- मेंदूतील डावा व उजवा अर्धगोल सिद्धांत
- बुद्धिमापन चाचण्यांचे वर्गीकरण
- बुद्ध्यांक
- बुद्धिमापन चाचण्यांचे महत्त्व

घटक ८ सर्जनशीलता

- सर्जनशीलता म्हणजे काय ?
- सर्जनशीलता अभ्यासाचे दृष्टीकोन

- सर्जनशीलतेचे घटक
- सर्जनशीलतेचे मापन
- सर्जनशीलतेशी संबंधित बाबी
- सर्जनशीलतेचा विकास
- शैक्षणिक सूचितार्थ

प्रात्यक्षिक कार्य –

क) स्वाध्याय

ख) एका विद्यार्थ्याचा वृत्तेतिहास

विषय २ - EDU 402 — अध्ययन आणि अध्यापन

उद्दिष्टे —

- अध्यापन प्रतीमानांची माहिती देणे.
- व्यावसायिक विकास संकल्पना स्पष्ट करून व्यावसायिक विकासाची क्षमता विकसित करणे.
- अध्यापन आणि अध्यापाकाचे मानसशास्त्र संकल्पना स्पष्ट करणे.
- शिक्षक व विद्यार्थी विचार प्रक्रियांचा अध्यापनात वापर करण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.
- अध्ययन प्रक्रियेची माहिती देणे.
- अध्ययनासाठी वर्गवातावरण निर्मितीचे कौशल्ये विकसित करणे.
- स्वयं निर्देशित अध्ययनाची क्षमता विकसित करणे.

घटक १ अध्यापन आणि अध्यापक

- अध्यापन प्रतिमाने ,प्रक्रिया ,रचना ,संकल्पना :
- अध्यापक भूमिका :
- अध्यापक व्यक्तिमत्त्व

घटक २ अध्यापनाचे व अध्यापकाचे मानसशास्त्र

- अध्यापनाचे स्वरूप व व्याख्या
- शिक्षक वर्तन वर्गातील आंतरक्रिया व विद्यार्थ्यांची अध्ययन निष्पत्ती ,
- शिक्षक विचारप्रक्रिया
- सामाजिक मध्यस्थप्रक्रिया
- शैक्षणिक मध्यस्थप्रक्रिया
- विद्यार्थी विचारप्रक्रिया
- अध्यापन संशोधनातील दोन मतप्रवाह
- अध्यापनाचे संभवनीय सिद्धांत उपपत्तींचे स्वरूप

घटक ३ अध्ययन प्रक्रियेचे आकलन

- अध्ययन प्रक्रियेचे स्वरूप
- व्याख्या
- अध्ययनाची वैशिष्ट्ये
- अध्यय वक्र
- अध्ययन प्रकार
- अध्ययनावर परिणाम करणारे घटक
- अध्ययन सिद्धांत

घटक ४ शाळा व वर्ग वातावरणाचे आकलन

- सामाजिक मानसशास्त्र वर्ग व शाळा सामाजिक मानसशास्त्रीय दृष्टीकोनातून विचार :
- शालेय वातावरणाचे आकलन
- नेतृत्त्व
- शालेय परिणामकारकता

घटक ५ स्वयंनिर्देशित अध्ययन

- स्वयं संकल्पना :निर्देशित अध्ययन-
- स्वयं निर्देशित अध्ययनाची प्रक्रिया-
- स्वयंनिर्देशित अध्ययनातील प-ायऱ्या
- स्वयं निर्देशित अध्ययनासाठीच्या प्रशिक्षण पायऱ्या-

- स्वयं– निर्देशित अध्यापन साहित्य- रचना
- दूरशिक्षणातील संज्ञापानाचे विविध प्रकार – रचना

प्रात्यक्षिक कार्य –

क) स्वाध्याय

ख) मानसशास्त्रीय तत्वांचा अध्यापनात पडताळा (१० प्रयोग)

विषय ३ - EDU 403 — अभ्यासक्रमाची भाषा विद्याशाखा व विषयाचे , आत्मसातीकरण

उद्दिष्टे —

- अभ्यासक्रम विकसनातील प्रक्रिया स्पष्ट करणे.
- विषयनिहाय विद्याशाखेची गृहीतके वैशिष्टे व ज्ञानाचे स्त्रोत ,माहिती देणे.
- विषयनिहाय संरचना विकसनाचे कौशल्ये विकसित करणे.
- आशयानुसार अभ्यासक्रम पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक ह्यातील सहसंबंध ,जाणून घेण्याचे कौशल्य विकसित करणे.

घटक १ अभ्यासक्रम

- अभ्यासक्रमाचा अर्थ
- अभ्यासक्रमाची गरज
- अभ्यासक्रमाचे महत्त्व
- अभ्यासक्रमाची मूलततत्त्वे
- अभ्यासक्रमाचे प्रकार
- प्रकारांची वैशिष्ट्ये
- मर्यादा

घटक २ विद्याशाखेचे स्वरूप व संरचना

- ज्ञानाचे सर्वसामान्य स्वरूप व विकास
- विद्याशाखा उदय विकास व स्वरूप ,
- विद्याशाखेची संरचना
- ज्ञानाचे एकत्व

घटक ३ अभ्यासक्रमपाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तके यांचा अध्यापनात विचार ,

- शिक्षणातील सर्वसामान्य पायऱ्या
- अभ्यासक्रम संकल्पना व स्वरूप : पाठ्यपुस्तके ,पाठ्यक्रम ,
- अभ्यासक्रम पाठ्यपुस्तके आणि शिक्षक ,पाठ्यक्रम ,
- अभ्यासक्रमपाठ्यप ,पाठ्यक्रम ,ुस्तके आणि आशययुक्त अध्यापन पद्धती

घटक ४ मराठी भाषेचे स्वरूप व संरचना

- मराठी ज्ञानशाखेचे स्वरूप
- भाषा अर्थ स्वरूप व संकल्पना :
- भाषेची वैशिष्ट्ये
- भाषा आणि जीवन व्हावहार
- भाषा व मातृभाषा
- मातृभाषेचे पाठ्यक्रमातील स्थान महत्त्व व गरज ,
- मराठी भाषेची विषयसंरचना
- अध्यापनात संरचेनेचे उपयोग

घटक ५ हिंदी भाषा का स्वरूपसंरचना ,

- हिंदी भाषा का विकास
- हिंदी भाषा एवं साहित्य की संरचना

घटक ६ Nature & Structure of English Subject

- History of Teaching English in Pre-Independence Period

- Position of English in Post-Independence Period
- The three language formula
- English as a communicative language
- Position of English in the present school curriculum
- Position of English in 21st century
- Nature of the English language
- Structure of the language

घटक ७ संस्कृत विषयाचे स्वरूप व संरचना आशययुक्त अध्यापन पद्धती

- आशययुक्त अध्यापन पद्धती : अर्थ व स्वरूप
- आशययुक्त अध्यापन पद्धतीच्या पायऱ्या
- संरचनेचा अध्यापनात विचार
- विषयसंरचना-

घटक ८ इतिहासाचे स्वरूप व संरचना

- इतिहास स्वरूप व व्याख्या ,अर्थ :
- इतिहासाचे स्त्रोत
- इतिहासाचे महत्त्व व गरज
- इतिहासातील तत्त्वे स्वातंत्र्य ,बंधुता ,समता ,अहिंसा :
- इतिहासातील संरचना अध्यापनात वापर ,उपयोग ,अर्थ :

घटक ९ भूगोल ज्ञानशाखेचे स्वरूप व संरचना

- भूगोल ज्ञानशान्खेचे स्वरूप व एकत्व
- भूगोलाचा अर्थ आणि भूगोल ज्ञानशाखेच्या निर्मितीचा आढावा
- भूगोल ज्ञानशाखेची वैशिष्ट्ये
- भूगोलाची व्याप्ती
- भूगोलाचे अभ्यासक्रमातील स्थान
- भूगोल विषयाची संरचना

घटक १० विज्ञान विषयाचे स्वरूप व संरचना

- विज्ञान आणि तंत्रविद्या (तंत्रज्ञान)
- विज्ञानाचा अर्थ
- विज्ञानाचे स्वरूप आणि वैशिष्ट्ये
- विज्ञान सुरचित ज्ञान व प्रक्रिया :
- विज्ञान एक अभ्यास विषय
- शिक्षकांकडून अपेक्षा

घटक ११ गणित अध्यापन विषयाचे स्वरूप व संरचना

- गणिताचा अर्थ व विविध व्याख्या
- गणिताचा इतिहास
- गणिताचा विकास
- गणिताचे स्वरूप
- गणित विषयाची वैशिष्ट्ये
- गणित विषयाचे महत्त्व
- गणित विषयाची संरचना स्थूल व सूक्ष्म :

- गणित विषयाची आंतरज्ञानशाखीय संरचना व समवाय
- गणित ज्ञाननिर्मितीची प्रक्रियामार्ग /पद्धती /

घटक १२ अर्थशास्त्राचे स्वरूप व संरचना

- अर्थशास्त्राचा अर्थ
- अर्थशास्त्राची व्याप्ती
- अर्थशास्त्राची मर्यादा
- अर्थशास्त्राचे स्वरूप
- अर्थशास्त्राचे महत्त्व
- अर्थशास्त्राचे माध्यमिक व उच्च माध्यमिक अभ्यासक्रमातील स्थान
- अर्थशास्त्राची संरचना
- अर्थशास्त्रातील विषयवस्तू संकल्पना :
- अर्थशास्त्र ज्ञाननिर्मितीचे मार्ग

घटक १३ हिशेबशास्त्र विद्याशाखेचे स्वरूप आणि संरचना

- हिशेबशास्त्राचे स्वरूप
- हिशेबशास्त्राचा अर्थ व व्याख्या
- व्याख्या लेखाकर्म :
- पुस्तपालन व लेखाकर्म परस्परसंबंध :
- हिशेबशास्त्राचा ऐतिहासिक आढावा
- हिशेबशास्त्राचे एकत्व
- हिशेबशास्त्राचा इतर विषयांशी समवाय
- हिशेबशास्त्रा विषयाच्या निर्मितीची गरज
- हिशेबशास्त्राची वैशिष्ट्ये
- हिशेबशास्त्राची संरचना

घटक १४ मराठी भाषेचा अभ्यासक्रम पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तके

- अभ्यासक्रमाचा अर्थ
- अभ्यासक्रमाची स्तरानुसार वर्गीकरण
- अभ्यासक्रमाची स्तरानुसार उद्दिष्टे
- चांगल्या अभ्यासक्रमाची वैशिष्ट्ये
- अभ्यासक्रमाचे प्रकार
- पाठ्यक्रमाचा अर्थ
- पाठ्यक्रम आणि पाठ्यपुस्तक यातील संबंध
- गाभागटक
- पाठ्यपुस्तकाची चिकित्सा व अध्यापनाच्या दृष्टीने विचार

घटक १५ हिंदी प्रथम भाषा और द्वितीय भाषा की पाठ्यचर्या पाठ्यक्रम एवं पाठ्यपुस्तक

- हिंदी पाठ्यचर्या के उद्देश्य
- हिंदी पाठ्यक्रम के उद्देश्य
- हिंदी भाषा के शिक्षा के व्यापक उद्देश्य
- हिंदी पाठ्यपुस्तक निर्मिती के तत्त्व तथा पाठ्यपुस्तकोंकी समीक्षा एवं विश्लेषण
- पाठ्यक्रम एवं पाठ्यपुस्तक की तुलना

घटक १६ Analysis of Curriculum, Syllabus & Text-books for English

- What is Curriculum?
- Types of Curriculum
- What is Syllabus?
- Relation between Curriculum & Syllabus
- Types of English language Syllabus
- General objectives of English Teaching
- Core Areas of English Curriculum
- Core Contents of English Language
- Study of Syllabus in Respect of Teaching
- Changes in Syllabus According to Stages, Structure, Grammatical Items & Vocabulary
- Text-books Analysis
- Co-relation between Syllabus & Text-book

घटक १७ संस्कृत विषय अभ्यासक्रम पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तके

- संस्कृत भाषा शिक्षणाची व्यापक उद्दिष्टे
- संस्कृत अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे
- संस्कृत पाठ्यपुस्तक निर्मितीची तत्त्वे व पाठ्यपुस्तकांचे विश्लेषण
- अभ्यासक्रम व पाठ्यपुस्तक यांची तुलना

घटक १८ इतिहास विषयाचा अभ्यासक्रमपाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तके यांचे विश्लेषण ,

- अभ्यासक्रम पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तके व्याख्या व स्वरूप ,
- अभ्यासक्रम रचनेचे प्रकार
- स्तरानुसार अभ्यासक्रम मांडणीत होणारे बदल
- अभ्यासक्रमाचे गाभाभूत घटक
- पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तके यांचा संबंध
- अभ्यासक्रमाचा अध्यापन दृष्टीने विचार

घटक १९ भूगोल अभ्यासक्रम ,पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक सुसंगती

- शालेय अभ्यासक्रमातील भूगोलाचे स्थान
- स्तरांनुसार अभ्यासक्रमाची रचना
- स्तरांनुसार अभ्यासक्रमाची मांडणी आणि उद्दिष्टे
- अभ्यासक्रम पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक यांतील सुरंगती ,
- गाभाभूत घटक व मुले यांचे पथ्यपुस्तकातील उपयोजन

घटक २० विज्ञान विषय अभ्यासक्रमपाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तके ,

- दैनंदिन जीवन आणि विज्ञान
- अभ्यासक्रमाचे गाभाभूत घटक
- अभ्यासक्रमाचे स्वरूप व मांडणी
- अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम यांतील फरक
- अभ्यासक्रम रचनेची मूलतत्त्वे
- विज्ञान पाठ्यक्रम रचनेच्या पद्धती व स्वरूप
- विज्ञान अभ्यासक्रमाची सामान्य उद्दिष्टे
- विविध स्तरांवरील अभ्यासक्रम

- क्षमताधिष्ठित पाठ्यक्रम परिसर अभ्यास :
- क्षमताधिष्ठित मांडणी स्वरूप व उपयुक्तता :
- विविध स्तरांवरील विज्ञान अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे
- प्रचलित विज्ञान अभ्यासक्रमाचे स्तरानुरूप स्वरूप
- अभ्यासक्रमाचा अध्यापनाच्या दृष्टीने विचार
- विज्ञान पाठ्यपुस्तकाचे वैशिष्ट्यपूर्ण घटक
- विज्ञान पाठ्यप्सुताकाचे परीक्षण
- इयत्ता आठवीच्या सामान्य विज्ञान पाठ्यपुस्तकाचे परीक्षण
- अभ्यासक्रमपाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तके ह्यांच्यातील परस्परसहभाग सनी सहसंबंधाचा अभ्य ,ास

घटक २१ गणित विषयाचा अभ्यासक्रमपाठ्यक्रम आणि पाठ्यपुस्तके ,

- अभ्यासक्रम तोंडओळख व चिकित्सा :
- अभ्यासक्रम अर्थ व स्वरूप :
- अभ्यासक्रमाची चार क्षेत्रे
- अभ्यासक्रम तत्त्वे :
- अभ्यासक्रम रचना पद्धती :
- गणित विषयाच्या अध्ययन – अध्यापनाची उद्दिष्टे
- गणिताच्या अभ्यासक्रमाचे पृथक्करण
- क्रमिक पुस्तकाचे मूल्यमापन

घटक २२ अर्थशास्त्र विषय अध्यापनात अभ्यासक्रमपाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक यांचा विचार ,

- माध्यमिक स्तरावरील अभ्यासक्रमात अर्थशास्त्राचे स्थान व महत्त्व
- अर्थशास्त्राचा अभ्यासक्रम
- अर्थशास्त्राचा पाठ्यक्रम
- अर्थशास्त्राच्या पाठ्यक्रम अध्यापनाची उद्दिष्टे
- अर्थशास्त्राच्या पाठ्यपुस्तकाचे महत्त्व व आवश्यकता
- अर्थशास्त्राच्या पाठ्यपुस्तकाचा हेतू
- अर्थशास्त्र पाठ्यपुस्तकाचे मूल्यमापन
- इयत्ता दहावीच्या सध्याच्या पाठ्यपुस्तकांचे मूल्यमापन
- शिक्षकांना अर्थशास्त्र अध्यापनात जाणवणाऱ्या अडचणी

घटक २३ हिशेबशास्त्र विषयाचे अभ्यासक्रमपाठ्यक्रम आणि पाठ्यपुस्तके ,

- वाणिज्य विषयाची व्याप्ती
- अभ्यासक्रम व्याख्या आणि वैशिष्ट्ये ,अर्थ :
- अभ्यासक्रम निर्मितीची तत्त्वे
- हिशेबशास्त्राचा अभ्यासक्रम
- पाठ्यक्रम
- पाठ्यपुस्तक वैशिष्ट्ये ,व्याख्या :
- अभ्यासक्रमाचे गाभाभूत घटक
- गाभाघटक व हिशेबशास्त्र
- हिशेबशास्त्र पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तके ह्यांच्यातील परस्परपूरकता व सहसंबंध यांचा विचार व अभ्यास

प्रात्यक्षिक कार्य –

क) स्वाध्याय

ख) भाषिक पार्श्वभूमीचा अभ्यास

विषय ४ - EDU 404 – शालेय विषयाचे अध्यापनशास्त्रमुलभूत :

उद्दिष्टे –

- आशययुक्त अध्यापनाची संकल्पना व स्वरूप स्पष्ट करणे .
- आशययुक्त अध्यापनाच्या पाय-यांची ओळख करून देणे.
- अध्यापन पूर्वतयारी ह्या पायरीत येणा-या विविध संकल्पनांची माहिती देणे.
- अध्यापन घटकाच्या आशयविश्लेषणाचे कौशल्ये विकसित करणे.
- अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषणाचे कौशल्ये विकसित करणे.
- आशयानुसार विविध अध्यापन पद्धती प्रतिमाने व कौशल्यांची माहिती देणे.
- आशयानुसार ज्ञानाची प्रतीरुपणे वापरण्याची क्षमता विकसित करणे.
- आशय वैशिष्टनुसार मूल्यमापन योजना तयार करण्याची क्षमता विकसित करणे.

घटक १ आशययुक्त अध्यापन पद्धतीसंकल्पना व स्वरूप :

- आशययुक्त अध्यापन पद्धती संकल्पना व स्वरूप ,अर्थ :
- आशययुक्त अध्यापन पद्धतीची गरज व महत्त्व
- आशययुक्त अध्यापन पद्धतीच्या पाय-या
- संरचनेचा अध्यापनात विचार
- अभ्यासक्रम पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक विचार ,
- घटकाचे आशयविश्लेषण
- घटकाची अध्यापनपूर्व आशयज्ञान अभिवृद्धी
- घटकाचे अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण
- अध्यापन पद्धती ई आशयाचे एकात्मीकरण
- अध्यापनात ज्ञानाच्या प्रतिरुपणाचा विचार
- आशययुक्त अध्यापन पद्धतीसंदर्भात मूल्यमापन

घटक २ विद्याशाखेचे स्वरूप व संरचना

- ज्ञानाचे सर्वसामान्य स्वरूप व विकास
- विद्याशाखा उदय विकास व स्वरूप ,
- विद्याशाखेची संरचना
- ज्ञानाचे एकत्व

घटक ३ अभ्यासक्रमपाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तके यांचा अध्यापनात विचार ,

- शिक्षणातील सर्वसामान्य पाय-या
- अभ्यासक्रम संकल्पना व स्वरूप :पाठ्यपुस्तक ,पाठ्यक्रम ,
- अभ्यासक्रम आणि शिक्षक ,पाठ्यपुस्तक ,पाठ्यक्रम ,
- अभ्यासक्रमपाठ्यपुस्तके आणि आशययुक्त अध्यापन पद्धती ,पाठ्यक्रम ,

घटक ४ अध्यापन घटकाचे आशयविश्लेषण

- आशयविश्लेषण अर्थ स्वरूप व महत्त्व :
- आशयविश्लेषणाचे प्रकार
- आशयविश्लेषणाचे अध्यापकाच्या दृष्टीने महत्त्व

घटक ५ अध्यापनपूर्व आशयज्ञान अभिवृद्धी

- शिक्षक आशयज्ञान अभिवृद्धी संकल्पना व महत्त्व :
- शिक्षकाच्या पूर्वज्ञानाचे व उच्च आशय पातळीचे निर्धारण
- आवश्यक संदर्भ निश्चिती

घटक ६ अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण

- अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण
- अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषणाच्या पायऱ्या
- गाभा घटक व मूल्यविचार

घटक ७ आशय आणि अध्यापन पद्धतीचे एकात्मीकरण

- आशयआणि अध्यापन पद्धती व उपागम ,
- आशय आणि प्रतिमाने ,
- आशय आणि अध्यापन कौशल्ये ,

घटक ८ ज्ञानाची प्रतिरुपणे

- अध्यापन व ज्ञानाची प्रतिरुपणे संकल्पना
- अध्यापनाच्या दृष्टीकोनातून ज्ञानाच्या प्रतिरुपणाचा अर्थ
- शिक्षकाच्या अध्यापनविषयक समजुती आणि अध्यापनाचे हेतू
- लवचीक अध्यापन म्हणजे काय ?
- विषयाच्या लवचीक आकलनासाठी ज्ञानाची प्रतिरुपणे
- शिक्षकांच्या संदर्भात प्रतिरूपणांचा विचार
- ज्ञानाचे प्रतिरुपण ज्ञानाचे अपुरे स्वरूप :
- ज्ञानाच्या प्रतिरुपणाचे स्त्रोत
- प्रतिरुपणाच्या निवडीचे निकष
- ज्ञानाची प्रतिरुपणे अनुभव यांतील फरक-आणि अध्यापन पद्धती व अध्ययन ,
- ज्ञानाची प्रतिरुपणे मानसशास्त्रीय दृष्टीकोन व विद्यार्थी विचार
- ज्ञानाची प्रतिरुपणे वापरासंदर्भात सर्वसामान्य तत्त्वे :
- ज्ञानाच्या प्रभावी वापरासाठी शिक्षकाची समृद्धी

घटक ९ आशययुक्त अध्यापन पद्धतीसंदर्भात मूल्यमापन

- मूल्यमापनाचा अर्थ व स्वरूप
- मूल्यमापनाची साधने
- विद्याशाखेनुसार मुल्यामान साधनांचा विचार
- आशयानुसार मूल्यमापन तंत्राचा विचार
- आशययुक्त अध्यापनासंदर्भात नैदानिक मूल्यमापन दृष्टीकोन
- आशययुक्त अध्यापन पद्धतीच्या पायऱ्यांनुसार मूल्यमापन
- आशययुक्त अध्यापन पद्धतीसंदर्भात मूल्यमापन श्रेणी
- आशययुक्त अध्यापन पद्धतीसंदर्भात मूल्यमापनाचा उपयोग

प्रात्यक्षिक कार्य —

क) स्वाध्याय

ख) आशयज्ञान अभिरुद्धी प्रात्यक्षिक

विषय ५ EDU 405 – शालेय विषयाचे अध्यापनशास्त्र : मराठी

उद्दिष्टे –

- मराठी विषयाच्या अध्यापनासाठी आशययुक्त अध्यापनाच्या पायऱ्यांची ओळख करून देणे.
- मराठी विषयाची संरचना तयार करण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.
- मराठी विषयातील आशय अध्यापनासाठी अभ्यासक्रम ,पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक ह्याच्यातील सहसंबंध विचारात घेण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.
- मराठी विषयातील अध्यापन घटकाचे आशय व अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- मराठी विषयातील आशयानुसार अध्यापन पद्धतींचा वापर करण्यास सक्षम करणे.
- मराठी विषयात अध्यापनासाठी उपयुक्त प्रतीरुपणे व मूल्यमापन साधनांचा वापर करण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.

घटक १ मराठी भाषेचे स्वरूप व संरचना

- मराठी ज्ञानशाखेचे स्वरूप
- भाषा व संकल्पना ,अर्थ स्वरूप :
- भाषेची वैशिष्ट्ये
- भाषा आणि जीवन व्यवहार
- भाषा व मातृभाषा
- मातृभाषेचे पाठ्यक्रमातील स्थान महत्त्व व गरज ,
- मराठी भाषेची विषयसंरचना
- अध्यापनात संरचेनेचे उपयोग

घटक २ अभ्यासक्रम पाठ्यक्रम व ,पाठ्यपुस्तके

- अभ्यासक्रमाचा अर्थ
- अभ्यासक्रमाचे स्तरानुसार वर्गीकरण
- अभ्यासक्रमाची स्तरानुसार उद्दिष्टे
- चांगल्या अभ्यासक्रमाची वैशिष्ट्ये
- अभ्यासक्रमाचे प्रकार
- पाठ्यक्रमाचे प्रकार
- पाठ्यक्रमाचा अर्थ आणि पाठ्यपुस्तक यातील संबंध
- गाभाघटक
- पाठ्यपुस्तकाची चिकित्सा व अध्यापनाच्या दृष्टीने विचार

घटक ३ मराठी विषयाचे आशयविश्लेषण

- आशयविश्लेषण अर्थ व स्वरूप :
- आशयविश्लेषणाचे महत्त्व
- आशयविश्लेषण प्रकार व नमुने :
- आशयविश्लेषणाचे अध्यापकाच्या दृष्टीने महत्त्व

घटक ४ अध्यापनपूर्व आशयज्ञान अभिवृद्धी

- मराठी विषयासंदर्भात आशयज्ञान अभिवृद्धीचो संकल्पना व महत्त्व
- मराठी शिक्षकासाठी आवश्यक पूर्वज्ञानाचे व उच्च आशय पातळीचे निर्धारण
- मराठी आशयाच्या संरचनेतील घटकाचे स्थान अन्य संबंधित संकल्पनांचा विचार ,

- अभ्यासक्रमातील घटकाचा त्याच वर्गाच्या अन्य घटकांशी संबंध तसेच अन्य स्तरांवरील घटकांशी संबंध
- भारांशाच्या दृष्टीने घटकाचे महत्त्व
- आवश्यक संदर्भनिश्चिती व अभ्यास

घटक ५ मराठी विषयाचे अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण

- मराठी विषयात अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषणाचे महत्त्व
- घटक अध्यापन कृतिक्रमाच्या हेतूंची निश्चिती व विद्यार्थ्यांत/अध्यापनाच्या कृतींच्या , जाणीवनिर्मिती
- विद्यार्थ्याचे पुर्वावश्यक ज्ञान गुणवैशिष्ट्ये व सामान्य कल्पनांचा विचार ,
- आशयवस्तू बळकटी आणणारे समर्थन पुरावा /
- तांत्रिक शब्दांचे आकलन
- आशयग्त्कातील परस्परसंबंध कौशल्ये विचार आणि विद्यार्थी प्रगतीच्या मूल्यमापनाची ,मांडणी , संधी
- सामान्यीकरणे व अध्यापन
- गाभाघटक व मूल्यशिक्षण या दृष्टीने अध्यापन
- एकाच घटकाचे विविध पातळींवरील अध्यापनाचे नियोजन
- विचार अभिव्यक्ती व अर्थनिर्वचनासाठी प्रश्न

घटक ६ मराठी विषयाचे आशय आणि अध्यापन पद्धती एकात्मीकरण

- मराठीच्या अध्यापनासाठी सामान्य व विशिष्ट अध्यापन पद्धती
- मराठीच्या विशिष्ट अध्यापन पद्धतीची चर्चा
- वाड्मय प्रकारानुसार तसेच स्तरानुसार अध्यापन
- पद्याचे कवितेचे अध्यापन/
- व्याकरणाचे अध्यापन
- मराठीच्या अध्यापनास उपयुक्त कौशल्य

घटक ७ मराठी विषयाची ज्ञानाची प्रतिरूपणे

- मराठी भाषेचे स्वरूप व वैशिष्ट्ये
- आशय विचार
- मराठी भाषेच्या संदर्भात ज्ञानाच्या प्रतिरुपणाचा विचार
- मराठी भाषेच्या संदर्भात अचूक ज्ञानाच्या प्रतिरुपणाची निवड
- विद्यार्थ्यांच्या संदर्भात ज्ञानाच्या प्रतिरुपणाचा विचार
- मराठी भाषेच्या आशय घटकासंदर्भात प्रतिरुपणाचा विचार
- मराठी भाषेच्या संदर्भात ज्ञानाचे प्रतिरुपण वापराची कार्यपद्धती
- प्रतिरुपण निष्पत्ती

घटक ८ आश्यायुक्त अध्यापन पद्धतीच्या संदर्भात मातृभाषा मराठीचे मूल्यमापन

- मूल्यमापनाची संकल्पना
- भाषाविषयक मूल्यमापनाचे स्वरूप
- उद्दिष्टांनुरूप मूल्यमापन
- मूल्यमापनाची साधने
- कौशाल्यानुरूप मूल्यमापन (लेखन ,वाचन ,भाषण ,श्रवण)
- मराठी विषयाची नैदानिक चाचणी

घटक ९ द्वितीय भाषेच्या स्वरुपात मराठीचे अध्यापन

- प्रादेशिक भाषा ?द्वितीय भाषा म्हणजे काय/
- प्रादेशिक भाषा आणि आवश्यकता ,अध्यापनाचे महत्त्व-अध्ययन ,
- भाषा अध्ययन (विविध आयोगाच्या शिफारशी) अध्यापनाच्या संदर्भात स्वीकारलेले धोरण-
- द्वितीय भाषा अध्यापनाची योजना
- द्वितीय भाषा अध्ययन अध्यापनाची शालेय स्तरावर स्वीकारलेली उद्दिष्टे-
- प्रथम भाषा अध्यापनाची उद्दिष्टे आणि द्वितीय भाषा अध्यापनाची उद्दिष्टे यांतील वेगळेपण
- द्वितीय भाषा मराठीचे अध्यापन करणाऱ्या शिक्षकांची गुणवैशिष्ट्ये
- द्वितीय भाषेच्या संदर्भात मराठी भाषेच्या अध्यापनाचे स्वरूप
- मातृभाषा आणि प्रादेशिक भाषेच्या संदर्भात असमा)नतेचा भाषेचा व्यतिरेकी (भेदांचा विचार , अभ्यास
- द्वितीय भाषा मराठी अध्यापनाची मार्गदर्शक तत्त्वे

प्रात्यक्षिक कार्य –

क) स्वाध्याय

ख) आशययुक्त अध्यापन पद्धती कार्यपुस्तिका

विषय ६ EDU 406 – शालेय विषयाचे अध्यापनशास्त्र: हिंदी

उद्दिष्टे –

- हिंदी विषयाच्या अध्यापनासाठी आशययुक्त अध्यापनाच्या पायऱ्यांची ओळख करून देणे.
- हिंदी विषयाची संरचना तयार करण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.
- हिंदी विषयातील आशय अध्यापनासाठी अभ्यासक्रम ,पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक ह्याच्यातील सहसंबंध विचारात घेण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.
- हिंदी विषयातील अध्यापन घटकाचे आशय व अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- हिंदी विषयातील आशयानुसार अध्यापन पद्धतींचा वापर करण्यास सक्षम करणे.
- हिंदी विषयात अध्यापनासाठी उपयुक्त प्रतीरुपणे व मूल्यमापन साधनांचा वापर करण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.

घटक १ हिंदी भाषा की संरचना

- हिंदी भाषा का विकास
- हिंदी भाषा एवं साहित्य की संरचना

घटक २ हिंदी प्रथम भाषा और द्वितीय भाषा की पाठ्यचर्यापाठ्यक्रम एवं पाठ्यपुस्तक ,

- हिंदी पाठ्यचर्या के उद्देष्य
- हिंदी पाठ्यक्रम के उद्देष्य
- हिंदी भाषा शिक्षा के व्यापक उद्देष्य
- हिंदी पाठ्यपुस्तक निर्मिती के तत्त्व तथा पाठ्यपुस्तकों की समीक्षा एवं विश्लेषण
- पाठ्यक्रम एवं पाठ्यपुस्तक की तुलना

घटक ३ अध्यापनपूर्व आशयज्ञान अभिवृद्धी

- हिंदी अध्यापक के विशेषगुण ,जिम्मेदारीयाँ एवं इक्कीसवीं सदी की भूमिकाएँ
- अध्यापन के लिए चुने गये पाठों का अन्य पाठों से संबंध
- अध्यापन के लिए चुने गये पाठ का पिछली कक्षाओं एवं अगली कक्षाओं के पाठ्यक्रम से संबंध
- अध्यापन के लिए चुने गये पाठ का हिंदी विषय की संरचना में स्थान
- अध्यापन का पूर्वज्ञान और अध्यापन तैयारी
- अध्यापन के लिए चुने गये पाठ से संबंधित शिक्षक का निम्नस्तरीय एवं उच्चस्तरीय ज्ञान
- अध्यापन के लिए चुने गये पाठ से संबंधित संदर्भ साहित्य संगणकीय जानकारी तथा ,शब्दकोश , हिंदी साहित्य संबंधी अद्यतन प्रवृतीयों की जानकारी
- लेखक अथवा कवि का संक्षिप्त परिचय एवं उनकी साहित्यिक विशेषताएँ

घटक ४ द्वितीय भाषा हिंदी पाठ्यांश का आशय विश्लेषण-

- गद्यपाठ
- पद्यपाठ
- व्याकरण पाठ
- रचना पाठ
- अध्यापक का पूर्वज्ञान और अध्यापन तैयारी

घटक ५ द्वितीय भाषा हिंदी का अध्यापन शास्त्रीय विश्लेषण एवं अध्यापननियोजन-

- द्वितीय भाषा हिंदी पाठ्यक्रम के उद्देश्य
- पाठ्यपूरक उपक्रम
- गाभा घटकों की दृष्टि से आशय विश्लेषण-

- हिंदी अध्यापन नियोजन-
- विविध स्तरों की दृष्टि से पाठ नियोजन-
- विविध प्रणालियों की दृष्टि से पाठ नियोजन-
- प्रतिमानों के पदबंध के अनुसार पाठनियोजन-

घटक ६ आशय एवं अध्यापन प्रणालियाँउपयुक्त प्रतिमानों का एकात्मिकरण ,

- सामान्य एवं विशिष्ट अध्यापन प्रणालियों का उपयोजन
- हिंदी साहित्य विधाओं की दृष्टि विशेष अध्यापन प्रणालियाँ
- अध्यापन के सूत्र
- प्रतिमानों का हिंदी अध्यापन में उपयोजन

घटक ७ ज्ञान के प्रतिरूपक(प्रतिरुपण)

- हिंदी विषय की विशेषता और स्वरूप
- आशय विचार
- आशय का स्वरूप
- हिंदी में ज्ञान के प्रतिरुपकों के स्त्रोत और प्रतिरुपकोंका चुनाव
- ज्ञान के प्रतिरुपकों चुनाव के निकष-
- छात्रों के संदर्भ में ज्ञान के प्रतिरुपकों का विचार
- आशय घटक अंश के संदर्भमें ज्ञान के प्रतिरुपकों का विचार/
- ज्ञान प्रतिरुपण कार्य पद्धती

घटक ८ द्वितीय भाषा हिंदी के आशययुक्त अध्यापन पद्धती के संदर्भ में मूल्यमापन

- मूल्यांकन संप्रत्यय
- परीक्षा एक प्रमुख साधन :
- अंतर्गत मूल्यमापन
- मूल्यमापन के अन्य तरीके (साधन)
- अधिकसित भाषिक क्षमताओं के लिए उपचारात्मक अध्यापन

प्रात्यक्षिक कार्य —

क) स्वाध्याय

ख) आशययुक्त अध्यापन पद्धती कार्यपुस्तिका

विषय ७ EDU 407 – शालेय विषयाचे अध्यापनशास्त्र : इंग्रजी

उद्दिष्टे –

- इंग्रजी विषयाच्या अध्यापनासाठी आशययुक्त अध्यापनाच्या पायऱ्यांची ओळख करून देणे.
- इंग्रजी विषयाची संरचना तयार करण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.
- इंग्रजी विषयातील आशय अध्यापनासाठी अभ्यासक्रम ,पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक ह्याच्यातील सहसंबंध विचारात घेण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.
- इंग्रजी विषयातील अध्यापन घटकाचे आशय व अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- इंग्रजी विषयातील आशयानुसार अध्यापन पद्धतींचा वापर करण्यास सक्षम करणे.
- इंग्रजी विषयात अध्यापनासाठी उपयुक्त प्रतीरुपणे व मूल्यमापन साधनांचा वापर करण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.

घटक १ Nature & Structure of English Subject

- History of teaching English in Pre-Independence period
- Position of English in Post-Independence Period
- The Three language formula
- English as a communicative language
- Position of English in the present school curriculum
- Position of English in 21st century.
- Nature of the English language

घटक २ Analysis of Curriculum, Syllabus & Text-Books

- What is Curriculum?
- Types of Curriculum
- What is Syllabus?
- Relation between curriculum & syllabus
- Types of English language syllabus
- General objectives of English teaching
- Core areas of English curriculum
- Core contents of English language
- Study of syllabus in respect of teaching
- Changes in syllabus according to stages, structure, grammatical items & vocabulary
- Text-Books analysis
- Co-relation between syllabus & text-book

घटक ३ Pre-teaching stage: Content Knowledge Enrichment for teachers

- Concept of content knowledge enrichment
- Areas of the English language for content knowledge enrichment
- Importance of content knowledge enrichment for teachers
- Content knowledge : Minimum essential & higher level
- Place of units in the structure of the English language
- Importance of other concepts related to a unit
- Relationship of units

- Importance of units from pragmatic point of views
- Consideration for difficulty levels of units.
- Necessity of different types of reference & their study
- Procedure for study of references

घटक ४ Content Analysis of the Unit to be Taught

- Content: Meaning & Nature
- Need & Importance of English Content
- Place of the content units in the curriculum
- Analysis of the content
- Concepts in English content
- Content enrichment according to standards
- Pedagogical focus of the content

घटक ५ Pedagogical Analysis of English

- The concepts of pedagogy with reference to the subject of English
- Defining objectives of teaching English & creating awareness in student-teachers as well as in learners accordingly
- Consideration of pupils essential previous knowledge, characteristics & knowing common concepts
- Support system to reinforce the English content
- Comprehension of new/technical words in English

घटक ६ Integration of Methods of Teaching & Content

- The process of teaching & learning of English
- The concept of models of teaching
- The aspects of content
- Integration of content in the context of general methods of teaching/techniques as —question-answer discussion
- Linking of the content with its sub-structure & explaining the typical characteristic of the structure
- Integration of content in the context of specific methods of teaching English
- Integration of content in the context of models of teaching
- Simulation model

घटक ७ Planning & Testing

- What is a test?
- The role of testing in the classroom
- Types of tests
- General testing terminology
- What is a communicative test?
- Testing listening
- Testing speaking
- Testing reading

- Testing writing
- Planning of a skill-based unit test

घटक ८ English as a First Language

- English as a First language
- Contents
- Chapter wise present states

घटक ९ ज्ञानाची प्रतिरूपणे

- इंग्रजी विषयात ज्ञानाच्या प्रतिरूपणाचे महत्त्व
- इंग्रजी शिकविणाऱ्या शिक्षकांच्या बांधिलकीचा निष्ठेचा ज्ञानाच्या प्रतिरूपणावर होणारा परिणाम/
- आशय विचार
- आपल्या विषयासंदर्भात प्रतिरूपणाचा विचार
- विद्यार्थ्यानाच्या संदर्भात ज्ञानाच्या प्रतिरूपणाचा विचार
- ज्ञानाचे प्रतिरूपण कार्यपद्धती:

प्रात्यक्षिक कार्य –

क) स्वाध्याय

ख) आशययुक्त अध्यापन पद्धती कार्यपुस्तिका

विषय ८ EDU 408– शालेय विषयाचे अध्यापनशास्त्र : संस्कृत

उद्दिष्टे –

- संस्कृत विषयाच्या अध्यापनासाठी आशययुक्त अध्यापनाच्या पायऱ्यांची ओळख करून देणे.
- संस्कृत विषयाची संरचना तयार करण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.
- संस्कृत विषयातील आशय अध्यापनासाठी अभ्यासक्रम ,पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक ह्याच्यातील सहसंबंध विचारात घेण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.
- संस्कृत विषयातील अध्यापन घटकाचे आशय व अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- संस्कृत विषयातील आशयानुसार अध्यापन पद्धतींचा वापर करण्यास सक्षम करणे.
- संस्कृत विषयात अध्यापनासाठी उपयुक्त प्रतीरुपणे व मूल्यमापन साधनांचा वापर करण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.

घटक १ संस्कृत विषयाचे स्वरूप व संरचना

- आशययुक्त अध्यापनपद्धती अर्थ व स्वरूप :
- आशययुक्त अध्यापनपद्धतीच्या पायऱ्या
- संरचनेचा अध्यापनात विचार
- विषयसंरचना-

घटक २ अभ्यासक्रमपाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तके ,

- संस्कृत भाषा शिक्षणाची व्यापक उद्दिष्टे
- संस्कृत अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे
- संस्कृत पाठ्यपुस्तक निर्मितीची तत्त्वे व पाठ्यपुस्तकांचे विश्लेषण
- अभ्यासक्रम व पाठ्यपुस्तक यांची तुलना

घटक ३ अध्यापनपूर्व आशयज्ञान – अभिवृद्धी

- संस्कृत भाषेच्या संदर्भात आशयज्ञान अभिवृद्धी संकल्पना आणि महत्त्व-
- संस्कृतच्या शिक्षकासाठी आवशयक पूर्वज्ञानाचे व उच्च आशयपातळीचे निर्धारण
- संस्कृत आशयाच्या संरचनेतील घटकाचे स्थान व अन्य संबंधित संकल्पनांचा विचार
- अभ्यासक्रमातील घटकाचा त्याचा वर्गाच्या अन्य घटकांशी संबंध तसेच अन्य स्तरांवरील , घटकांशी संबंध
- भारांशाच्या दृष्टीने घटकाचे महत्त्व
- आवश्यक संदर्भनिश्चिती व अभ्यास

घटक ४ संस्कृत विषयाचे आशय – विश्लेषण

- आशयविश्लेषण अर्थ व स्वरूप :
- संस्कृत अध्यापनात आशयविश्लेषणाचे महत्त्व
- आशयविश्लेषण (उदाहरणे) प्रकार व नमुने :
- आशयविश्लेषणाचा संस्कृतच्या अध्यापकाला होणारौप्योग

घटक ५ अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण

- संस्कृत विषयात अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषणाचे महत्त्व
- अध्यापनातील कृतीक्रमांच्या हेतूंची निश्चिती आणि त्याबाबत विद्यार्थ्यांत जाणीवनिर्मिती
- विद्यार्थ्यांचे पूर्वज्ञानगुण ,विशेष व सामान्य कल्पनांचा विचार
- आशयवस्तूला बळकटी देणारे पुरावे समर्थन ,
- तांत्रिक शब्दांचे आकलन

- आशयघटकांतील परस्पर कौशल्ये यांचा विचार व त्यात विद्यार्थ्यांना सहभागाची ,मांडणी ,संबंध-संधी
- सामान्यीकरणे व अध्यापन
- गाभाघटक व मूल्यशिक्षण या दृष्टीने अध्यापन
- एकाच घटकाचे विविध पातळींवरील अध्यापनाचे नियोजन

घटक ६ संस्कृत अध्यापन आणि आशय एकात्मीकरण

- संस्कृत अध्यापन आशय व उपागम
- संस्कृत अध्यापनासाठी उपयुक्त सर्वसामान्य पद्धती
- संस्कृत अध्यापनातील विशेष पद्धती
- संस्कृत अध्यापनातील नवीन पद्धती व तंत्रे
- संस्कृत अध्यापन आशय व प्रतिमाने :
- संस्कृत अध्यापनआशय व कौशल्ये :

घटक ७ ज्ञानाची प्रतिरुपणे

- ज्ञानसाधने आणि अध्यापन
- अध्यापकाच्या दृष्टिकोनातून ज्ञानाच्या साधनांचा अर्थ
- संस्कृत विषयाच्या अध्यापनाचे हेतू आणि अध्यापकांच्या अध्यापनविषयक समजुती
- हेतू पूर्ण करणारे अध्यापन
- विषयाच्या व्यापक भूमिका मुलांना समजणे
- अध्यापकांनी ज्ञानसाधने कशी मिळवावीत आणि वापरावीत?
- ज्ञानसाधनांची उपयुक्तता आणि मर्यादा
- ज्ञानसाधनांची निवड
- ज्ञानसाधनांची अध्यापनानुभवांशी सांगड
- ज्ञानसाधनांचा विद्यार्थ्यांवर होणारा प्रभाव
- ज्ञानसाधनांविषयी समज आणि अपसमज

घटक ८ संस्कृत आशययुक्त अध्यापनासंदर्भात मूल्यमापन विचार

- मूल्यमापन संकल्पनेचा अर्थ व स्वरूप
- मूल्यमापनाची साधने
- विद्याशाखेनुसार मूल्यमापन साधनांचा विचार
- आशयानुसार मूल्यमापन तंत्राचा विचार
- आशययुक्त अध्यापनपद्धतीच्या संदर्भात नैदानिक मूल्यमापन
- आशययुक्त अध्यापनपद्धतीच्या पाय-यांनुसार मूल्यमापन
- आशययुक्त अध्यापनपद्धतीच्या संदर्भात मूल्यमापन श्रेणी
- आशययुक्त अध्यापनपद्धती संदर्भात मूल्यमापनाचा उपयोग

घटक ९ संस्कृत अध्यापकाचे व्यक्तिमत्त्व

- अध्यापकाची संकल्पना
- संस्कृत विषयाचे स्वरूप आणि त्याची व्यापकता
- संस्कृत भाषा का शिकावी?
- संस्कृतच्या अध्यापकाची भूमिका आणि दायित्व
- संस्कृत भाषेच्या अध्यापकाचे व्यक्तिमत्त्व
- अध्यापकाचे स्वयं व्यासंग ,अध्ययन-

- संस्कृत अध्यापकाचा विद्यार्थ्यांवर होणारा परिणाम
- सह नाववतु

प्रात्यक्षिक कार्य —

क) स्वाध्याय

ख) आशययुक्त अध्यापन पद्धती कार्यपुस्तिका

विषय ९ EDU 409 — शालेय विषयाचे अध्यापनशास्त्र : इतिहास

उद्दिष्टे —

- इतिहास विषयाच्या अध्यापनासाठी आशययुक्त अध्यापनाच्या पायऱ्यांची ओळख करून देणे.
- इतिहास विषयाची संरचना तयार करण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.
- इतिहास विषयातील आशय अध्यापनासाठी अभ्यासक्रम ,पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक ह्याच्यातील सहसंबंध विचारात घेण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.
- इतिहास विषयातील अध्यापन घटकाचे आशय व अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- इतिहास विषयातील आशयानुसार अध्यापन पद्धतींचा वापर करण्यास सक्षम करणे.
- इतिहास विषयात अध्यापनासाठी उपयुक्त प्रतीरुपणे व मूल्यमापन साधनांचा वापर करण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.

घटक १ इतिहासाचे स्वरूप व संरचना

- इतिहास स्वरूप व व्याख्या ,अर्थ :
- इतिहासाचे स्त्रोत
- इतिहासाचे महत्त्व व गरज
- इतिहासातील तत्त्वे स्वातंत्र्य ,बंधुता ,समता ,अहिंसा :
- इतिहासातील संरचनाअध्यापनात वापर ,उपयोग ,अर्थ :

घटक २ अभ्यासक्रमपाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तके यांचे विश्लेषण ,

- अभ्यासक्रम व्याख्या व स्वरूप — पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तके ,
- अभ्यासक्रम रचनेचे प्रकार
- स्तरानुसार अभ्यासक्रम मांडणीत होणारे बदल
- अभ्यासक्रमाचे गाभाभूत घटक
- पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तके यांचा संबंध
- अभ्यासक्रमाचा अध्यापन दृष्टीने विचार

घटक ३ इतिहासाच्या अध्यापनासाठी आशयज्ञान अभिवृद्धी

- आशयज्ञान अभिवृद्धीची संकल्पना व महत्त्व
- शिक्षकाच्या आवश्यक पूर्वज्ञानाचे व उच्च आशय पातळीचे निर्धारण
- इतिहास विषयाची संरचना व घटकाचे स्थान
- अध्यापन घटकाचा त्याच वर्गाच्या अन्य घटकांशी संबंध अन्य स्तरावरील घटकांशी संबंध ,
- भारांशाच्या दृष्टीने घटकाचे महत्त्व
- आवश्यक संदर्भाची निश्चिती व संदर्भ अभ्यास

घटक ४ आशयविश्लेषण

- आशयविश्लेषण अर्थ —
- आशयविश्लेषण प्रक्रियेचे स्वरूप —
- आशयविश्लेषण अध्यापनाची पूर्वतयारी —
- आशयविश्लेषण मुद्दे —
- आशयाचे बोधात्मक पातळीवरील मानसशास्त्रीय विश्लेषण
- आशयविश्लेषण नमुने —

घटक ५ शालेय विषयाचे अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण

- इतिहास अध्यापनात अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषणाचे महत्त्व

- अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषणाच्या पायऱ्या
- एका घटकाचे अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण
- अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषणाचे फायदे

घटक ६ इतिहासाचा आशय आणि अध्यापन पद्धती यांचे एकात्मीकरण

- सामान्य अध्यापन पद्धतीचे विशिष्ट विषयासाठी उपयोजन
- आशय आणि प्रतिमाने
- आशय आणि अध्यापन कौशल्ये
- आशय आणि एकत्मिकीकरणासाठी शिक्षकाची व्यक्तिमत्त्व वैशिष्ट्ये शैक्षणिक व व्यावसायिक , पात्रता
- इतिहास शिक्षकाची व्यावसायिक क्षमता समृद्धीचे अन्य मार्ग ,
- इतिहास शिक्षकाची भूमिका दृष्टीकोन व दक्षता ,
- इतिहास शिक्षकाची जबाबदारी

घटक ७ ज्ञानाची प्रतिरुपणे

- इतिहास विषयात ज्ञानाच्या प्रतिरुपणाचे महत्त्व
- ज्ञानाच्या प्रतिरुपणात विचारात घ्यावयाचे मुद्दे
- इतिहासासंदर्भात ज्ञान प्रतिरुपणाचा विचार
- विद्यार्थ्यांच्या संदर्भात ज्ञान प्रतिरुपणाचा विचार
- आशयघटकासंदर्भात ज्ञान प्रतिरुपणाचा विचार
- ज्ञान प्रतिरुपण वापराची कार्यपद्धती

घटक ८ आशययुक्त अध्यापन पद्धतीसंदर्भात मूल्यमापन

- मापन आणि मूल्यनिर्धारण
- मूल्यमापनाची संकल्पना
- मूल्यमापनाची साधने
- आशयानुसार मूल्यमापन तंत्राचा विचार
- निदानात्मक मूल्यमापन व उपचारात्मक अनुदेशन
- आशययुक्त अध्यापन पद्धतीच्या संदर्भात मूल्यमापनाचा उपयोग

प्रात्यक्षिक कार्य —

क) स्वाध्याय

ख) आशययुक्त अध्यापन पद्धती कार्यपुस्तिका

विषय १० EDU 410 – शालेय विषयाचे अध्यापनशास्त्र : भूगोल

उद्दिष्टे –

- भूगोल विषयाच्या अध्यापनासाठी आशययुक्त अध्यापनाच्या पायऱ्यांची ओळख करून देणे.
- भूगोल विषयाची संरचना तयार करण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.
- भूगोल विषयातील आशय अध्यापनासाठी अभ्यासक्रम ,पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक ह्याच्यातील सहसंबंध विचारात घेण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.
- भूगोल विषयातील अध्यापन घटकाचे आशय व अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- भूगोल विषयातील आशयानुसार अध्यापन पद्धतींचा वापर करण्यास सक्षम करणे.
- भूगोल विषयात अध्यापनासाठी उपयुक्त प्रतीरुपणे व मूल्यमापन साधनांचा वापर करण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.

घटक १ भूगोल ज्ञानशाखेचे स्वरूप व संरचना

- भूगोल ज्ञानशाखेचे स्वरूप व एकत्व
- भूगोलाचा अर्थ आणि भूगोल ज्ञानशाखेच्या निर्मितीचा आढावा
- भूगोल ज्ञानशाखेची वैशिष्ट्ये
- भूगोलाची व्याप्ती
- भूगोलाचे अभ्यासक्रमातील स्थान
- भूगोल विषयाची संरचना

घटक २ भूगोल अभ्यासक्रमपाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक सुसंगती ,

- शालेय अभ्यासक्रमातील भूगोलाचे स्थान
- स्तरांनुसार अभ्यासक्रमाची रचना
- स्तरांनुसार अभ्यासक्रमाची मांडणी आणि उद्दिष्टे
- अभ्यासक्रमपाठ्यक्रम व पाठ्यप ,ुस्तक यांतील सुसंगती
- गाभाभूत घटक व मूल्ये यांचे पाठ्यपुस्तकातील उपयोजन

घटक ३ भूगोल अध्यापन घटकाचे आशयविश्लेषण

- माहिती प्रक्रिया
- आशयविश्लेषण प्रक्रियेचा अर्थ व स्वरूप
- आशयविश्लेषणातील घटक
- आशयविश्लेषणाचे काही नमुने

घटक ४ भूगोल शिक्षकाची अध्यापनपूर्व आशयज्ञान अभिवृद्धी

- भूगोल आशयज्ञान अभिवृद्धी संकल्पना व महत्त्व
- भूगोल शिक्षकाच्या आवश्यक पूर्वज्ञानाचे व उच्च आशय पातळीवरचे निर्धारण
- भूगोल आशयाच्या संरचनेतील घटकाचे स्थान व अन्य संबंधित संकल्पनांचा विचार
- भूगोल अभ्यासक्रमातील घटकाचा त्याच वर्गाच्या अन्य घटकांशी संबंध तसेच अन्य स्तरांवरील घटकांशी संबंध
- भूगोलातील भारांशाच्या दृष्टीने घटकाचे महत्त्व
- कठीण घटकांसाठी संदर्भाची निश्चिती व अभ्यास

घटक ५ ज्ञानाची प्रतिरुपणे

- भूगोल ज्ञानशाखेची वैशिष्ट्ये व स्वरूप
- भूगोल अभ्यासक्रमाची वैशिष्ट्ये

- भूगोलाचा आशय विचार
- भूगोल आशयाचे स्वरूप
- भूगोल अध्यापनासाठी प्रतिरुपणाचे स्त्रोत
- ज्ञानाच्या प्रतिरूपण निवडीचे निकष
- ज्ञानाचे प्रतिरूपणकार्यपद्धती :

घटक ६ भूगोल अध्यापन पद्धतीचा विचार व आशयाशी एकात्मीकरण

- भूगोल अध्यापांसाठी पूर्वनियोजन
- भूगोलाच्या सामान्य अध्यापन पद्धती आणि विशिष्ट अध्यापन पद्धतींचे उपयोजन
- भूगोल आशय व अध्यापन पद्धती एकात्मीकरण संकल्पना व मार्गदर्शक तत्त्वे
- भूगोल अध्यापनातील विविध तंत्रे व सूत्रे यांचे उपयोजन
- भूगोल अध्यापनासाठी उपयुक्त प्रतिमानांचे उपयोजन

घटक ७ भूगोलाचे अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण

- अभ्यासक्रमाचे स्तर
- अभ्यासक्रम रचना व प्रकार
- संरचना व अभ्यासक्रम समन्वय
- शाखानिहाय महत्त्व भार
- अभ्यासक्रमाची चिकित्सा
- पाठ्यक्रम
- पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक सहसंबंध
- अध्यापनाच्या पद्धती
- भूगोल विषयाचा इतर विषयांशी समवाय
- सामाजिकशास्त्रे
- शैक्षणिक साधने
- गाभाघटक
- मूल्यमापन

घटक ८ भूगोलाच्या आशययुक्त अध्यापन पद्धतीसंदर्भात शिक्षक व विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन

- भूगोलाच्या विशिष्ट मूल्यमापन पद्धती
- घटक चाचणी तयार करण्याची प्रक्रिया
- भूगोल शिक्षकाची वैशिष्ट्ये व मूल्यमापन
- भूगोलाच्या नैदानिक कसोट्या व उपचारात्मक अध्यापन

प्रात्यक्षिक कार्य –

क) स्वाध्याय

ख) आशययुक्त अध्यापन पद्धती कार्यपुस्तिका

विषय ११ EDU 411 - शालेय विषयाचे अध्यापनशास्त्र : गणित

उद्दिष्टे –

- गणित विषयाच्या अध्यापनासाठी आशययुक्त अध्यापनाच्या पायऱ्यांची ओळख करून देणे.
- गणित विषयाची संरचना तयार करण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.
- गणित विषयातील आशय अध्यापनासाठी अभ्यासक्रम ,पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक ह्याच्यातील सहसंबंध विचारात घेण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.
- गणित विषयातील अध्यापन घटकाचे आशय व अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- गणित विषयातील आशयानुसार अध्यापन पद्धतींचा वापर करण्यास सक्षम करणे.
- गणित विषयात अध्यापनासाठी उपयुक्त प्रतीरुपणे व मूल्यमापन साधनांचा वापर करण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.

घटक १ गणित अध्यापन विषयाचे स्वरूप व संरचना

- गणिताचा अर्थ व विविध व्याख्या
- गणिताचा इतिहास
- गणिताचा विकास
- गणिताचे स्वरूप
- गणित विषयाची वैशिष्ट्ये
- गणित विषयाचे महत्त्व
- गणित विषयाची संरचना स्थूल व सूक्ष्म :
- गणित विषयाची आंतरज्ञानशाखीय संरचना व समवाय
- गणित ज्ञाननिर्मितीची प्रक्रियामार्ग/पद्धती/

घटक २ गणित विषयाचा अभ्यासक्रमपाठ्यक्रम आणि पाठ्यपु ,स्तके

- अभ्यासक्रम तोंडओळख व चिकित्सा :
- अभ्यासक्रम अर्थ व स्वरूप :
- अभ्यासक्रमाची चार क्षेत्रे
- अभ्यासक्रम तत्त्वे :
- अभ्यासक्रम रचना पद्धती :
- गणित विषयाच्या अध्ययन अध्यापनाची उद्दिष्टे-
- गणिताच्या अभ्यासक्रमाचे पृथक्करण
- क्रमिक पुस्तकाचे मूल्यमापन

घटक ३ शिक्षकाची अध्यापनपूर्व आशयज्ञान अभिवृद्धी

- आशयज्ञान अभिवृद्धी अर्थ :
- आशयज्ञान अभिवृद्धी गरज :
- आशयज्ञान अभिवृद्धी विविध संदर्भ :
- शिक्षकाच्या आवश्यक पूर्वज्ञानाचे व उच्च आशयपातळीचे निर्धारण
- आशयाच्या संरचनेतील संबंधित घटकाचे स्थान आणि त्याची उपयुक्तता
- अध्यापन घटकासंदर्भात संबंधित संकल्पनांचा विचार
- घटकाचा त्याचा वर्गाच्या अन्य घटकांशी संबंध
- घटकाच्या अन्य स्तरांवरील घटकांशी संबंध
- परीक्षेच्या दृशीने घटकाचे महत्त्व

- घटकातील अवघड भागाचा सारांशाच्या दृष्टीने विचार

घटक ४ अध्यापन घटकाचे आशय विश्लेषण

- गणित आशय स्वरूप व विश्लेषण :
- वार्षिक नियोजन
- घटक नियोजन
- घटक नियोजन नमुना
- पाठ नियोजन

घटक ५ गणिताचे अध्यापन शास्त्रीय विश्लेषण व नियोजन

- घटकाच्या अध्यापनाचा हेतू व अध्यापन कृतीची निश्चिती
- विद्यार्थ्यांचे पुर्वावश्यक ज्ञान गुणवैशिष्ट्ये व सामान्य कल्पना ,
- आशयवस्तूस बळकटी व पुरावे
- तांत्रिक शब्दांचे आकलन

घटक ६ अध्यापन पद्धती व आशय यांचे एकात्मीकरण

- अध्ययन अध्यापन सूत्रे-
- अध्यापनाच्या पद्धती
- गणितीय उपागमकौशल्ये व साधने ,अत्न्त्रे ,

घटक ७ गणित विषयातील ज्ञानाची प्रतिरुपणे

- गणित ज्ञानशाखेची वैशिष्ट्ये स्वरूप/
- गणितातील आशयाचे स्वरूप
- गणितातील आशयविचार
- गणिताध्यापनात ज्ञानाच्या प्रतिरुपणांचे स्त्रोत
- गणिताध्यापनासाठी ज्ञानाच्या प्रतिरूपणाच्या निवडीचे निकष
- माहितीसंप्रेषण तंत्रविज्ञानाचा गणिताध्यापनासाठी उपयोग-

घटक ८ अध्ययन अध्यापन पद्धतीच्या संदर्भात गणिताचे-मूल्यमापन

- मूल्यमापनाचा अर्थ आणि स्वरूप
- मूल्यमापनाची साधने
- अध्ययन अध्यापन पद्धतीच्या संदर्भात गणिताचे मूल्यमापन-
- उद्दिष्टांचे मूल्यमापन
- गाभाभूत घटक तपासणारे मूल्यमापन
- उपचारात्मक मूल्यमापन
- नियम सामान्यीकरण तपासणारे मूल्यमापन/तत्त्वे/
- अध्ययनअध्यापन पद्ध-तीमूल्यमापन श्रेणी-स्वयं :

घटक ९ गणित शिक्षकएक बहुरूपी :

- चांगल्या गणित शिक्षकाची व्याख्या
- शिक्षकाची भूमिका
- इतर शिक्षक आणि गणित शिक्षक
- गणिताचे परिणामकारक शिक्षक बनण्यासाठी
- गणित शिक्षकाचे व्यक्तिमत्त्व
- गणित शिक्षकाची वैशिष्ट्ये
- सामाजिक प्रश्न आणि गणित शिक्षक

प्रात्यक्षिक कार्य –

क) स्वाध्याय

ख) आशययुक्त अध्यापन पद्धती कार्यपुस्तिका

विषय १२ EDU 412 – शालेय विषयाचे अध्यापनशास्त्र : विज्ञान

उद्दिष्टे –

- विज्ञान विषयाच्या अध्यापनासाठी आशययुक्त अध्यापनाच्या पायऱ्यांची ओळख करून देणे.
- विज्ञान विषयाची संरचना तयार करण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.
- विज्ञान विषयातील आशय अध्यापनासाठी अभ्यासक्रम ,पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक ह्याच्यातील सहसंबंध विचारात घेण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.
- विज्ञान विषयातील अध्यापन घटकाचे आशय व अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- विज्ञान विषयातील आशयानुसार अध्यापन पद्धतींचा वापर करण्यास सक्षम करणे.
- विज्ञान विषयात अध्यापनासाठी उपयुक्त प्रतीरुपणे व मूल्यमापन साधनांचा वापर करण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.

घटक १ विज्ञान विषयाचे स्वरूप व संरचना

- विज्ञान आणि तंत्रविद्या (तंत्रज्ञान)
- विज्ञानाचा अर्थ
- विज्ञानाचे स्वरूप आणि वैशिष्ट्ये
- विज्ञान सुरचित ज्ञान व प्रक्रिया :
- विज्ञान एक अभ्यास विषय
- शिक्षकांकडून अपेक्षा

घटक २ अभ्यासक्रमपाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तके ,

- दैनंदिन जीवन आणि विज्ञान
- अभ्यासक्रमाचे गाभाभूत घटक
- अभ्यासक्रमाचे स्वरूप व मांडणी
- अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम यांतील फरक
- अभ्यासक्रम रचनेची मूलतत्त्वे
- विज्ञान पाठ्यक्रम रचनेच्या पद्धती व स्वरूप
- विज्ञान अभ्यासक्रमाची सामान्य उद्दिष्टे
- विविध स्तरांवरील अभ्यासक्रम
- क्षमताधिष्ठित पाठ्यक्रमपरिसर अभ्यास :
- क्षमताधिष्ठित मांडणी स्वरूप व उपयुक्तता :
- विविध स्तरांवरील विज्ञान अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे
- प्रचलित विज्ञान अभ्यासक्रमाचे स्तरानुरूप स्वरूप
- अभ्यासक्रमाचा अध्यापनाच्या दृष्टीने विचार
- विज्ञान पाठ्यपुस्तकाचे वैशिष्ट्यपूर्ण घटक
- विज्ञान पाठ्यपुस्तकाचे परीक्षण
- इयत्ता आठवीच्या सामान्य विज्ञान पाठ्यपुस्तकाचे परीक्षण
- अभ्यासक्रम पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तकाचे परस्परसहभाग आणि सहसंबंधाचा अभ्यास ,

घटक ३ अध्यापनपूर्व आशयज्ञान अभिवृद्धी

- विज्ञानात आशयज्ञान अभिवृद्धीची संकल्पना व महत्त्व
- शिक्षकाचे आवश्यक पूर्वज्ञान व उच्च आशय पातळीचे निर्धारण
- विज्ञान संरचना अध्यापन घटकाचे संरचनेतील स्थान :

- विज्ञान संरचनेशी संबंधित अन्य संकल्पनांचा विचार
- अभ्यासक्रमातील घटकांचा त्याच वर्गाच्या अन्य घटकांशी असणारा संबंध
- परीक्षेच्या दृष्टीने घटकांचे महत्त्व

घटक ४ अध्यापन घटकाचे आशय विश्लेषण

- विज्ञान आशयाची वैशिष्ट्ये
- विज्ञान आशय विश्लेषण स्वरूप व प्रक्रिया :
- विज्ञानाच्या आशय विश्लेषणातील मुद्दे
- किमान प्रत्येक स्तरावरील एका घटकाचे आशय विश्लेषण
- विज्ञान अभ्यासक्रमाचे वार्षिक वियोजन
- विज्ञानातील घटक नियोजन

घटक ५ विज्ञान विषयाचे अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण

- विज्ञान विषयातील आशयानुसार अध्यापनाचे हेतू
- विद्यार्थी पूर्वज्ञानाचा मागोवा व आशयाचा नेमकेपणाने विचार
- आशयवस्तूला बळकटी आणण्यासाठी करावयाच्या कृती
- तांत्रिक शब्दांचे आकलन संज्ञांच्या व्याख्या ,
- आशयघटकातील परस्परसंबंधाचा विचार
- आशायावरील प्रश्नसंच निर्मिती
- सर्जनशील आणि आनंददायी अध्ययनासाठी अध्यापन कार्यनीती
- अध्यापनात समवाय तत्वाचा अंगीकार
- जीवनाशी संबंधित विषयाच्या दृष्टीने आशयघटकांच्या उपयुक्ततेचा विचार
- नियोजनाचा विचार
- वैज्ञानिक क्षमता विकासाच्या दृष्टीने घटकाचा विचार
- परिसरातील टाकाऊ वापरातील वस्तूंचा अध्यापनात उपयोग करण्यासंदर्भात विचार
- घटकातून व्यक्तिमत्त्व विकास करण्यासंदर्भात विचार

घटक ६ विज्ञानाचे अध्यापन आणि आशयाशी एकात्मीकरण

- विज्ञान विषयाचे अध्यापन करताना सामान्य अध्यापन पद्धतीत करावे लागणारे बदल .
- वैज्ञानिक विषयांसाठी विशेष अध्यापन पद्धती
- विज्ञान विषय अध्यापनासाठी विशेष अध्यापन पद्धती
- विज्ञान विषय अध्यापनासाठी प्रतिमानांचा वापर
- अध्यापन पद्धती आणि आशयाचे एकात्मीकरण
- खेळातून विज्ञान शिक्षण
- एका घटकाचे विविध पातळींवरील अध्यापनाचे नियोजन
- एका घटकासंदर्भात विविध अध्यापन पद्धतीसाठी नियोजन

घटक ७ विज्ञानातील ज्ञानाची प्रतिरूपणे

- विषय प्रवेश
- ज्ञानप्रतिरुपणे आणि ज्ञानाचे प्रतिरूपण ,
- विज्ञानाची वैशिष्ट्यपूर्ण आशय मांडणी
- ज्ञानाच्या प्रतिरुपणासाठी शिक्षकाची तयारी
- ज्ञानाच्या प्रतिरुपणाची निवड
- ज्ञानाच्या प्रतिरुपणाचा नमुना

घटक ८ विज्ञान आशययुक्त :अध्यापनपद्धती संदर्भात मूल्यमापन

- घटक चाचणी तयार करण्याची प्रक्रिया
- घटक चाचणी नमुने
- नैदानिक चाचणी

घटक ९ विज्ञान शिक्षकाच्या विविध भूमिका

- विज्ञान शिक्षकाचा व्यक्तिमत्त्व विकास
- विज्ञान अध्यापनाच्या संदर्भात भूमिका
- विज्ञान शिक्षकाचे सामाजिक बांधिलकीच्या संदर्भात कार्य
- विज्ञान शिक्षकाचे संशोधन व राष्ट्रीय विकास
- विज्ञान शिक्षक संघटना
- विज्ञान शिक्षकाचे मूल्यमापन

प्रात्यक्षिक कार्य –

क) स्वाध्याय

ख) आशययुक्त अध्यापन पद्धती कार्यपुस्तिका

विषय १३ EDU 413 – शालेय विषयाचे अध्यापनशास्त्र : अर्थशास्त्र

उद्दिष्टे –

- अर्थशास्त्र विषयाच्या अध्यापनासाठी आशययुक्त अध्यापनाच्या पायऱ्यांची ओळख करून देणे.
- अर्थशास्त्र विषयाची संरचना तयार करण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.
- अर्थशास्त्र विषयातील आशय अध्यापनासाठी अभ्यासक्रम ,पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक ह्याच्यातील सहसंबंध विचारात घेण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.
- अर्थशास्त्र विषयातील अध्यापन घटकाचे आशय व अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- अर्थशास्त्र विषयातील आशयानुसार अध्यापन पद्धतींचा वापर करण्यास सक्षम करणे.
- अर्थशास्त्र विषयात अध्यापनासाठी उपयुक्त प्रतीरुपणे व मूल्यमापन साधनांचा वापर करण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.

घटक १ अर्थशास्त्राचे स्वरूप व संरचना

- अर्थशास्त्राचा अर्थ
- अर्थशास्त्राची व्याप्ती
- अर्थशास्त्राची मर्यादा
- अर्थशास्त्राचे स्वरूप
- अर्थशास्त्राचे महत्त्व
- अर्थशास्त्राचे माध्यमिक व उच्च माध्यमिक अभ्यासक्रमातील स्थान
- अर्थशास्त्राची संरचना
- अर्थशास्त्रातील विषयवस्तू संकल्पना :
- अर्थशास्त्र ज्ञाननिर्मितीचे मार्ग

घटक २ अर्थशास्त्र विषय अध्यापनात अभ्यासक्रमपाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक यांचा विचार ,

- माध्यमिक स्तरावरील अभ्यासक्रमात अर्थशास्त्राचे स्थान व महत्त्व
- अर्थशास्त्राचा अभ्यासक्रम
- अर्थशास्त्राचा पाठ्यक्रम
- अर्थशास्त्राच्या पाठ्यक्रम अध्यापनाची उद्दिष्टे
- अर्थशास्त्राच्या पाठ्यपुस्तकाचे महत्त्व व आवश्यकता
- अर्थशास्त्राच्या पाठ्यपुस्तकाचा हेतू
- अर्थशास्त्र पाठ्यपुस्तकाचे मूल्यमापन
- इयत्ता दहावीच्या सध्याच्या पाठ्यपुस्तकांचे मूल्यमापन
- शिक्षकांना अर्थशास्त्र अध्यापनात जाणवणाऱ्या अडचणी

घटक ३ अर्थशास्त्र विषयातील अध्यापन घटकाचे आशय विश्लेषण

- आशय विश्लेषण प्रकार
- आशय विश्लेषणाचे शिक्षकाच्या दृष्टीने महत्त्व

घटक ४ अध्यापनपूर्व आशयज्ञान अभिवृद्धी

- आशयज्ञान अभिवृद्धीची संकल्पना
- आशयज्ञान अभिवृद्धीचे महत्त्व आणि गरज
- विविध विषयांतील आशयाची माहिती
- विविध स्तरांवर लागणारे पूर्वज्ञान
- विविध स्तरांवर अपेक्षित उच्च ज्ञानाचे निर्धारण

- विषयाच्या संरचनेमधील आशयाचे स्थान
- आशयाचा घटकाशी सहसंबंध
- कठीण संकल्पनांसाठी आशयज्ञान वृद्धी
- अवघड भाग सोपा करून सांगणारी उदाहरणे
- आशयज्ञान वृद्धीची विविध उदाहरणे

घटक ५ अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण

- अर्थशास्त्राचे वार्षिक नियोजन
- अर्थशास्त्राचे घटक नियोजन
- एका घटकाचे विविध स्तरांवर जाणारे पाठ नियोजन
- अर्थशास्त्रीय एक उपघटकाचे विविध पद्धतीने केले जाणारे पाठनियोजन
- अर्थशास्त्रामध्ये वेगवेगळ्या पद्धतीने अध्यापन करण्याची गरज
- अर्थशास्त्रामध्ये वेगवेगळ्या पद्धतीने करावयाच्या पाठाचा नमुना

घटक ६ उपयुक्त अध्यापन पद्धती विचार व आशय यांचे एकात्मीकरण

- आशय व अध्यापन पद्धती एकात्मीकरण संकल्पना :
- आशय व अध्यापन पद्धती एकत्मिकारणाची मार्गदर्शक तत्त्वे :
- अर्थशास्त्र अध्यापन सामान्य पद्धती :
- अर्थशास्त्र अध्यापन विशिष्ट पद्धती :
- अर्थशास्त्र अध्यापनातील प्रतिमाने
- अर्थशास्त्रातील एका घटकासाठी अनेक पद्धतींचा वापर
- अर्थशास्त्र आशय व अध्यापन पद्धती एका :त्मीकरण तक्ता

घटक ७ अर्थशास्त्र ज्ञानाची प्रतिरूपणे

- अर्थशास्त्र विषयात ज्ञानाच्या प्रतिरूपणांचे महत्त्व
- अर्थशास्त्र शिक्षकाची अर्थशास्त्र विषय व शिक्षकी व्यवसाय यांच्याशी असलेली बांधिलकी व त्याचा ज्ञानाच्या प्रतिरूपणांवर होणारा परिणाम
- ज्ञानाच्या प्रतिरूपणात विचारात घ्यावयाचे मुद्दे
- अर्थशास्त्र विषयात ज्ञान प्रतिरूपणाचे विद्यार्थ्यांना होणारे फायदे
- ज्ञान प्रतिरूपण वापरताना अर्थशास्त्र शिक्षकावर पडणाऱ्या मर्यादा

घटक ८ अर्थशास्त्र विषयाचे आशययुक्त पद्धतीसंदर्भात मूल्यमापन

- अर्थशास्त्र विषयात मूल्यमापनाचा अर्थ
- मूल्यमापनाचे फायदे
- मूल्यमापनाची साधने
- अर्थशास्त्रातील मूल्यमापनासाठी विशिष्ट साधनांची निवड
- नैदानिक कसोटी अर्थ :
- अर्थशास्त्र विषयात नैदानिक कसोटीची गरज
- नैदानिक कसोटी तयार करण्याच्या पायऱ्या
- अर्थशास्त्रातील एका घटकावर आधारित नैदानिक कसोटीचा नमुना
- नैदानिक कसोटीद्वारे स्पष्ट होणाऱ्या बाबी
- उपचारात्मक अध्यापन
- अशायायुक्त अध्यापनपद्धतीच्या संदर्भात अर्थशास्त्र शिक्षकाचे मूल्यमापन
- शिक्षकाचे मूल्यमापन अर्थ :

- अर्थशास्त्र शिक्षकाच्या मूल्यमापनाची गरज
- अर्थशास्त्र शिक्षकाचे मूल्यमापनाच्या संदर्भात अपेक्षित वर्तन
- आशययुक्त अध्यापनपद्धतीच्या संदर्भात अर्थशास्त्र शिक्षकाच्या मूल्यमापनाचे निकष
- अर्थशास्त्र शिक्षकाच्या स्वयं मूल्यमापनाची गरज-
- स्वयंमूल्यमापन चाचणीवरून निष्कर्ष-

घटक ९ आशययुक्त अध्यापन पद्धतीच्या संदर्भात अर्थशास्त्र विषयात अभ्यासपूरक कार्यक्रम

- अर्थशास्त्र विषयात अभ्यासपूरक कार्यक्रमांची महत्त्व
- अभ्यासपूरक कार्यक्रमांचे प्रकार
- अर्थशास्त्र विषयाकरिता शालांतर्गत कार्यक्रमांचे आयोजन
- वर्गात राबवावयाचे कार्यक्रम
- अर्थशास्त्र विषयात शालाबाह्य उपक्रमांचे आयोजन
- अर्थशास्त्राशी संबंधित विविध ठिकाणी क्षेत्रभेटीचे आयोजन
- क्षेत्रभेटीचे अनुधावन

प्रात्यक्षिक कार्य —

क) स्वाध्याय

ख) आशययुक्त अध्यापन पद्धती कार्यपुस्तिका

विषय १४ EDU 414 – शालेय विषयाचे अध्यापनशास्त्र : हिशेबशास्त्र

उद्दिष्टे –

- हिशेबशास्त्र विषयाच्या अध्यापनासाठी आशययुक्त अध्यापनाच्या पायऱ्यांची ओळख करून देणे.
- हिशेबशास्त्र विषयाची संरचना तयार करण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.
- हिशेबशास्त्र विषयातील आशय अध्यापनासाठी अभ्यासक्रम ,पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक ह्याच्यातील सहसंबंध विचारात घेण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.
- हिशेबशास्त्र विषयातील अध्यापन घटकाचे आशय व अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- हिशेबशास्त्र विषयातील आशयानुसार अध्यापन पद्धतींचा वापर करण्यास सक्षम करणे.
- हिशेबशास्त्र विषयात अध्यापनासाठी उपयुक्त प्रतीरुपणे व मूल्यमापन साधनांचा वापर करण्याचे कौशल्ये विकसित करणे.

घटक १ विद्याशाखेचे स्वरूप आणि संरचना

- हिशेबशास्त्राचे स्वरूप
- हिशेबशास्त्राचा अर्थ व व्याख्या
- व्याख्या लेखाकर्म :
- पुस्तपालन व लेखाकर्म परस्परसंबंध :
- हिशेबशास्त्राचा ऐतिहासिक आढावा
- हिशेबशास्त्राचे एकत्व
- हिशेबशास्त्राचा इतर विषयांशी समवाय
- हिशेबशास्त्र विषयाच्या निर्मितीची गरज
- हिशेबशास्त्राची तत्त्वे
- हिशेबशास्त्राची वैशिष्ट्ये
- हिशेबशास्त्राची संरचना

घटक २ अभ्यासक्रमपाठ्यक्रम आणि पाठ्यपुस्तक ,

- वाणिज्य विषयाची व्याप्ती
- अभ्यासक्रम अर्थव व्याख्या आणि वैशिष्ट्ये :
- अभ्यासक्रम निर्मितीची तत्त्वे
- हिशेबशास्त्राचा अभ्यासक्रम
- पाठ्यक्रम
- पाठ्यपुस्तक वैशिष्ट्ये ,व्याख्या :
- अभ्यासक्रमाचे गाभाभूत घटक
- गाभाघटक व हिशेबशास्त्र
- हिशेबशास्त्र पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तके ह्यांच्यातील परस्परपूरकता व सहसंबंध यांचा विचार व अभ्यास

घटक ३ अध्यापन घटकाचे आशय विश्लेषण

- हिशेबशास्त्र विषयाची इयत्तानुसार बोधात्मक पातळी
- हिशेबशास्त्र या विषयातील काही घटकांचे आशय विश्लेषण

घटक ४ अध्यापनपूर्व आशयज्ञान अभिवृद्धी

- आशयज्ञान अभिवृद्धीचा अर्थ
- शिक्षकाला इ .वी व इ११ .१२वीला असलेल्या हिशेबशास्त्र ह्या विषयाचे पूर्वज्ञान

- शिक्षकाला हिशेबशास्त्र ह्या विषयातील इ .वी व इ११ .१२वीसाठी असलेल्या विविध घटकांची अपेक्षित उच्च आशयपातळी
- हिशेबशास्त्र विषयाच्या इ .वी व इ११ .१२वी साठीच्या घटकांच्या आशयाची संरचना व त्यातील घटकाचे स्थान
- हिशेबशास्त्राच्या आशयज्ञान अभिवृद्धीबाबत
- आशयाशी संबंधित अन्य संकल्पनांचा विचार
- हिशेबशास्त्राच्या पाठ्य घटकाचा त्याच वर्गाच्या अन्य विषयातील घटकांशी संबंध
- शिक्षकाने विचारलेले प्रश्न विद्यार्थ्यांची उत्तरे –
- हिशेब .वी व इ११ .शास्त्राच्या इ'१२वीच्या घटकांचे परीक्षेच्या दृष्टीने महत्त्व
- विविध घटकांतील कठीण व अवघड भाग
- हिशेबशास्त्राची वैशिष्ट्ये व ज्ञाननिर्मितीचे मार्ग या संदर्भात घटकाचा विचार

घटक ५ हिशेबशास्त्र विषयाचे अध्यापनशास्त्रीय विश्लेषण

- अध्ययन अध्यापन हेतूंची जाणीव-
- विद्यार्थ्यांच्या पूर्वज्ञानाची जाण
- अध्ययन अध्यापनात विद्यार्थ्यांच्या सहभागाची संधी-
- आशयवस्तूस बळकटी आणण्यासाठी समर्थन व पुरावा
- तांत्रिक शब्दांचे आकलन व संज्ञाच्या व्याख्या
- विद्यार्थी विचार प्रक्रियेला चालना
- प्रगतीचे मूल्यांकन
- अध्ययनास पोषक वातावरण निर्मिती
- लोकशाही मूल्य या घटकाच्या दृष्टीने विचार

घटक ६ हिशेबशास्त्रातील ज्ञानाची प्रतिरुपणे

- हिशेबशास्त्र संबोध व उत्पत्ती ,संकल्पना :
- हिशेबशास्त्र महत्त्व आणि वैशिष्ट्ये ,उपयुक्तता :
- हिशेबशास्त्र आशयविचार :
- हिशेबशास्त्र आशयस्वरूप :
- हिशेबशास्त्रातील प्रतिरुपणांच्या स्त्रोतांचा विचार
- हिशेबशास्त्रातील प्रतिरुपणांच्या स्त्रोत निवडीचे निकष
- हिशेबशास्त्राच्या प्रतिरुपणांच्या कार्यक्षमता व मूल्यमापन
- हिशेबशास्त्राच्या आशय घटकासंदर्भात प्रतिरुपणांचा विचार व निवडीची कार्यपद्धती

घटक ७ आशय आणि अध्यापन पद्धतीचे एकात्मीकरण

- हिशेबशास्त्राचा आशय अध्यापन पद्धती व उपागम ,
- हिशेबशास्त्राचा आशय आणि प्रतिमाने
- हिशेबशास्त्राचा आशय आणि कौशल्ये

घटक ८ आशययुक्त अध्यापन पद्धतीसंदर्भात मूल्यमापन

- विषयानुसार विशिष्ट मूल्यमापन पद्धती
- विषयानुसार निदान व नैदानिक कसोट्या
- उपचारात्मक अध्यापन
- शिक्षकाचे मूल्यमापन आशयाचे व पद्धतीचे :
- हिशेबशास्त्राच्या शिक्षकाची भूमिका

- हिशेबशास्त्राच्या शिक्षकाची वैशिष्ट्ये
- मूल्यमापनविद्यार्थ्यांकडून शिक्षकाचे :

प्रात्यक्षिक कार्य –

क) स्वाध्याय

ख) आशययुक्त अध्यापन पद्धती कार्यपुस्तिका

विषय १५ EDU 421 मूल्यमापन आणि मूल्यनिर्धारण –

उद्दिष्टे –

- मूल्यनिर्धारण मापन आणि मूल्यमापन ,संकल्पना व त्यातील भेद स्पष्ट करणे.
- शैक्षणिक उद्दिष्टे लिहिण्याची क्षमता विकसित करणे.
- विद्यार्थ्यांचे अचूक मूल्यमापन करण्याची क्षमता विकसित पूर्ण करणे.
- विद्यार्थ्यांच्या मूल्यमापनात उपयुक्त ठरणाऱ्या विविध मापन श्रेणी आणि तंत्र तसेच परीक्षा सुधार पद्धतीची माहिती देणे.
- अध्यापनात नैदानिक चाचणी वापर व उपचारात्मक अध्यापनाचे कौशल्य विकसित करणे.
- विद्यार्थ्यांच्या मुल्यामापनांसाठी शास्त्र शुद्ध पद्धतीने कसोट्या व तंत्रांचा वापर व प्रत्याभरण करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- प्रश्नापेढी विकसित करण्याचे कौशल्ये निर्माण करणे.
- प्रत्येक विद्यार्थ्याचे अध्यापन आशयावर प्रभुत्त्व प्राप्त करण्याचे कौशल्य रुजवणे.
- मूल्यमापनातील सातत्यपूर्ण समावेशक आणि ध्येये वाचक प्रतीमानांची ओळख करून देणे.

घटक १ मूल्यनिर्धारणमापन आणि मूल्यमापन ,

- मूल्यनिर्धारण
- मापन
- मूल्यमापन
- मापन मूल्यमापन व मूल्यनिर्धारण यांतील सहसंबंध ,
- मापन ,मूल्यमापन व मूल्यनिर्धारण यांतील फरक

घटक २ शिक्षण व परीक्षाविषयक दृष्टीकोन

- विद्यापीठाची भूमिका आणि कार्ये
- शैक्षणिक उद्दिष्टांची निश्चिती
- अध्यापनाच्या उद्दिष्टांची निश्चिती व निर्मिती
- वर्तनविषयक उद्दिष्टांचे लेखन
- शैक्षणिक मूल्यनिर्धारणाची संकल्पना
- मूल्यनिर्धारणाची भूमिका
- त्रिस्तरीय परीक्षा पद्धती
- परीक्षा पद्धतीत सुधारणा करण्याची गरज
- विद्यापीठ अनुदान आयोगाचे कृतिनियोजन-

घटक ३ शैक्षणिक मूल्यनिर्धारणाचा पाया

- अंतर्गत आणि बहिर्गत परीक्षांची गरज
- परीक्षा प्रक्रियेची सुधारणा
- परिणामकारी परीक्षांच्या गरजा
- व्यापक मूल्यमापनाचा सैद्धांतिक पाया
- विद्यार्थी विकासाच्या प्रावीण्येतर पैलूंच्या मूल्यमापनाची गरज
- बोधात्मक पैलूंव्यतिरिक्त विकासाचे इतर पैलू
- प्रावीण्येतर विकास पैलूंच्या मूल्यमापनाची साधने
- मूल्यनिर्धारणाचा अर्थपूर्ण अहवाल

घटक ४ शैक्षणिक मापन

- मापनाची व्याख्या

- मापन श्रेणी
- योग्य मापनाचे गुणविशेष

घटक ५ परीक्षेचे प्रकार आणि कसोट्या

- परीक्षा पद्धतीविषयक दृष्टीकोन
- हेतुनुसार चाचण्यांचे वर्गीकरण
- योग्य कसोटींची निवड

घटक ६ कसोटीचा विकास

- कसोटी रचनेतील टप्पे
- कसोटीची पूर्वचाचणी किंवा कसोटीचे पूर्वपरीक्षण
- बहुपर्यायी प्रश्नांची निर्मिती
- बहुपर्यायी प्रश्नांचे विविध प्रकार
- कसोटीची विश्वसनीयता व त्यावर परिणाम करणारे घटक

घटक ७ कसोटीतील प्रप्तांक आणि त्यांचे अर्थ

- मूल्यमापनातील महत्वाचे तीन टप्पे
- कसोटी प्राप्तांकाचे अर्थनिर्वचन करण्याची गरज
- कसोटी प्राप्तांकाच्या अर्थनिर्वचनासाठी वर्णनात्मक सांख्यिकीचा वापर
- प्राप्तांकाचे प्रकारकच्चे व साधित प्राप्तांक :
- सुट्या प्राप्तांकाचे अर्थनिर्वचन
- प्राप्तांकाच्या गटाचे अर्थनिर्वचन
- प्रमाणित कसोट्यांमधील प्राप्तांकाचे अर्थनिर्वचन
- शिक्षकनिर्मित चाचण्या व गृहपाठाच्या साह्याने अनुमान प्रक्रिया
- प्रमाणके वापरताना घ्यावयाची काळजी

घटक ८ श्रेणी निर्धारणाचे तंत्र आणि तत्त्व

- विद्यार्थ्यांच्या सापडनाचे अहवाल तयार करताना येणाऱ्या समस्या
- श्रेणी निर्धारणाचे फायदे
- श्रेणी निर्धारणाची तत्त्वे
- श्रेणी निर्धारणाची प्रतिमाने
- श्रेणी मापनाचे प्रकार
- श्रेणी निर्धारणाचे तंत्र
- श्रेणी बिंदू सरासरी

घटक ९ प्रश्नपेढी

- प्रश्नपेढीची संकल्पना
- प्रश्नपेढीची विकास प्रक्रिया
- महाविद्यालयातील प्रश्नपेढी
- प्रश्नपेढीचा वापर

घटक १० प्रभुत्व अध्ययन आणि परीक्षण

- अध्यापनातील मूल्यमापनाची भूमिका
- मूल्यमापन पद्धतींचे प्रकार
- मूल्यमापन आणि प्रभुत्व अध्ययन
- निकषानुसार कसोटीची सप्रमाणता आणि विश्वसनीयता

- प्रभुत्व अध्ययनाच्या मापनातील समस्या

घटक ११ मूल्यमापन म्हणजे काय?

- मूल्यमापनाच्या व्याख्या
- मूल्यमापनाच्या मर्यादा

घटक १२ मूल्यमापनाचे हेतू आणि ध्येये

- गरजांचे मूल्यनिर्धारण करण्यासंबंधीचा अभ्यास
- निर्णय निश्चितीसाठी मूल्यमापन
- सातत्याने व समावेशक मूल्यमापन
- ध्येयमुक्त मूल्यमापन

घटक १३ ज्ञानरचनावादी अध्ययनाचे मूल्यांकन :मंत्र आणि तंत्र

- मूल्यांकन अर्थ आणि गरज
- ज्ञानरचनावादी मूल्यांकन मूल्यमापनाबाबत विचार भिन्नता/
- ज्ञानरचनावादी अध्ययन मूल्यांकनाचे परीक्षणात्मक संदर्भ
- ज्ञानरचनावादी अध्ययनाची मूल्यांकन तंत्रे :
- ज्ञानरचनावादीवरील संशोधन सारांश

घटक १४ मूल्यमापनातील काही महत्त्वाचे विषय

- मूल्यमापनकर्त्याची भूमिका
- मूल्यमापनाची कार्ये
- मूल्यमापनाची लक्ष्ये
- आचारनीती

प्रात्यक्षिक कार्य —

क) स्वाध्याय

ख) अंतर्गत चाचणीतील गुणांचे सांख्यिकीय विश्लेषण

विषय १६ EDU 422 – समकालीन भारत आणि शिक्षण

उद्दिष्टे –

- शिक्षणाची संकल्पना व स्वरूप, शिक्षणातील सामाजिक संस्था शिक्षणाचे तत्त्वज्ञान, आधुनिक भारतीय दृष्टिकोनाची माहिती करून देणे.
- भारतीय व पाश्चात्त्य शैक्षणिक विचारवंतांचे योगदान स्पष्ट करणे.
- अध्ययन अध्यापन प्रक्रियेतील विभिन्नातेच्या घटकांची माहिती करून त्या बाबतचा जागतिक दृष्टिकोन स्पष्ट करणे.
- शिक्षणाचे सर्वत्रिकीकरण, शिक्षणाचा अधिकार, शिक्षणातील समानता व गुणवत्ता आणि शिक्षणातील समान संधी ह्या समस्यांची जाणीव करून देणे.
- शिक्षणासंदर्भात नेमलेले गेलेले विविध आयोग व धोरणांची माहिती करून देणे.
- शिक्षणातील समस्या ओळखून त्यावर उपाययोजना करण्याची क्षमता विकसित करणे.

घटक १ शिक्षणाचे तात्त्विक आधार

- शिक्षण व्याख्या व विस्तार ,संकल्पना :
- शिक्षण संस्था समुदाय आणि प्रसारमाध्यमे ,कुटुंब ,शाळा :
- शैक्षणिक तत्त्वज्ञान ,ज्ञानरचनावाद ,मानवतावाद ,अस्तित्त्ववाद ,कार्यवाद ,निसर्गवाद ,आदर्शवाद : सहसंबंधवाद
- अभिजात भारतीय दृष्टिकोन सांख्य दर्शन व वेदांत दर्शन ,बौद्ध व जैन तत्त्वज्ञान :
- भारतीय तत्त्वज्ञ: अरबिंदोकृष्णमूर्ती ,टागोर ,गांधी ,

घटक २ विभिन्नतेचे आकलन

- विभिन्नतेची संकल्पना
- विभिन्नतेचे विविध प्रकार
- अध्ययनातील व खेळातील विभिन्नता
- अध्ययनविषयक विविध गरजांचा शोध घेणे व त्यांची पूर्ती करणे
- विभिन्नताविषयक जागतिक दृष्टिकोन

घटक ३ समकालीन समस्या व योजना

- शिक्षणाचे सर्वत्रिकीकरण
- सर्वांना शाळा प्रवेश
- शिक्षणातील समानता व गुणवत्ता यासंबंधी समस्या
- शिक्षणाची समान संधी
- शाळेतील असमानता

घटक ४ शैक्षणिक आयोग व धोरण (शालेय शिक्षण)

- समानता धर्मनिरपेक्षता आणि सामाजिक न्याय ते राष्टीय आदर्श प्रतिबिंबित करणाऱ्या ,स्वातंत्र्य , संविधानात्मक तरतुदी
- राष्ट्रीय आयोग व धोरणे
- राष्ट्रीय कायदे
- कार्यक्रम आणि योजना
- आंतरराष्ट्रीय करारआराखडे आणि धोरणे ,

घटक ५ शिक्षणापुढील समस्या व आव्हाने

- पूर्वप्रत्मिक स्तरापासून उच्च माध्यमिक स्तरापर्यंत शिक्षणापुढील आव्हाने
- समावेशित शिक्षण हक्काधारित प्रतिमान-

- समावेशित शिक्षणास चालना देण्यासाठी विशेष शाळा आणि समावेशित शाळा यांच्यातील परस्पर पूरकता शिक्षणापुढील भाषाविषयक समस्या
- समुदाय सहभाग व समुदायाधारित शिक्षण

प्रात्यक्षिक कार्य –

क) स्वाध्याय

ख) मुलाखत : विद्यार्थी व पालक ह्यांच्या गरजा व आकांशा

विषय १७ EDU 423 – जेन्डर, शाळा आणि समाज ,

उद्दिष्टे –

- राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणानुसार निश्चित केलेल्या शिक्षणाचे स्वरूप व शिक्षकाच्या भूमिका स्पष्ट करणे.
- भारतीय व पाश्चात्य शिक्षण व्येत्यांनी मांडलेले शिक्षण विषयक विचार माहित करून देणे.
- शिक्षणाचा आकृतिबंध व विविध स्तरावरील शिक्षणातील समस्या स्पष्ट करणे.
- शिक्षणातून मूल्य व संस्कृतीची रुजवणूक आणि संवर्धन करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- शिक्षकाची योग्य ती भूमिका निभाऊ शकतील.
- शिक्षणाचा उपयोग समाज परिवर्तनाचे साधन म्हणून करू शकतील.
- शिक्षण प्रक्रियेत समाविष्ट सामाजिक संस्थांचा शिक्षणामध्ये योग्य पद्धतीने वापर करू शकतील.
- प्रसारमाध्यमांचा शिक्षणात उपयोग करून घेऊन शकतील.
- भारतीय समाजाच्या परिवर्तनाचे प्रवाह सांगता येतील शिक्षणातील नवनवीन प्रणालींचे महत्त्व सांगून . .त्यांचा वापर शिक्षणात करू शकतील

घटक १ शिक्षण आणि शिक्षणाची ध्येये

- शिक्षणाचे सर्वसामान्य अर्थ
- शिक्षण या संज्ञेचा व्युत्पत्यर्थ
- शिक्षणाचे शास्त्रीय अर्थ
- शिक्षणाचा मर्यादित अर्थ
- प्राचीन भारतातील शिक्षणाची प्रमुख ध्येये
- आधुनिक शिक्षणाची ध्येये
- राज्यघटनेचे प्रास्ताविक
- राज्य घटनेतील ध्येयांची पूर्ती आणि शिक्षण
- नवसमाज निर्मितीसाठी शिक्षणात बदल
- राष्ट्रीय शिक्षण धोरण (१९८६)
- नव्या शैक्षणिक धोरणातील धेये
- राष्ट्रीय ध्येयांना अनुसरून शिक्षणाचे स्वरूप

घटक २ शिक्षणव्यवसाय-

- आधुनिक भारतीय शिक्षणात शिक्षकाचे स्थान
- उद्योन्मुख भारतीय समाज साकारण्यात शिक्षकाची भूमिका
- अध्यापन व्यवसाय व्यवसायाचा अर्थ –
- शिक्षकांची आचारसंहिता

घटक ३ काही शिक्षणवेत्ते

- स्वामी विवेकानंद (१९०२ ते १८६२)
- गुरुदेव रवींद्रनाथ टागोर (१९४१ ते १८६१)
- महात्मा गांधी)१८६९ ते १९४२(
- महात्मा जोतिबा फुले (१८९० ते १८२७)
- कर्मवीर भाऊराव पाटील (१९५९ ते १८८७)

घटक ४ शिक्षणमूल्ये व संस्कृती ,

- या संकल्पनेचा अर्थ 'मूल्य'
- मूल्यांचे प्रकार
- संस्कृती

- संस्कृती व मूल्ये यांचा संबंध
- शिक्षण व संस्कृती

घटक ५ विविध स्तरांवरील शिक्षण आणि शिक्षणप्रणालीच्या सर्वसामान्य समस्या आव्हाने व कार्याचे-स्वरूप

- शैक्षणिक आकृतिबंधाची थोडक्यात पार्श्वभूमी
- शिक्षणाचे विविध स्तर
- शिक्षणातील समस्या व आव्हाने
- प्रशासकीय रचना
- शिक्षकाची भूमिका व कार्याचे स्वरूप
- अध्यापनाची प्रतिमाने

घटक ६ शिक्षण आणि समाजशास्त्र

- समाजशास्त्र म्हणजे काय ?
- शैक्षणिक समाजशास्त्राचा उदय
- शैक्षणिक समाजशास्त्राचा अर्थ
- शैक्षणिक समाजशास्त्राचा विकास
- शैक्षणिक समाजशास्त्राच्या व्याख्या
- समाजशास्त्राच्या दृष्टिकोनातून शिक्षणाचे कार्य
- शैक्षणिक समाजशास्त्राची व्याप्ती

घटक ७ शैक्षणिक समाजशास्त्राचा अर्थ आणि व्याप्ती

- समाजशास्त्र म्हणजे काय ?
- शिक्षण व सामाजिक स्तरीकरण यांतील परस्परसंबंध
- राजकीय संघटनांचा प्रभाव
- आर्थिक प्रणाली व सांस्कृतिक संघटना

घटक ८ शिक्षण आणि भारतीय समाजव्यवस्था

- समाज नियंत्रण व समाज परिवर्तन-
- सामाजिक बंधने व नियम
- संस्कृती
- परंपरा
- मूल्ये
- धर्म
- जात
- वर्ग
- सामाजिक प्रवाहशीलता
- आधुनिकता
- समाज परिवर्तन

घटक ९ शिक्षणाच्या सामाजिक संस्था

- कुटुंब
- मुलाचे शालेय शिक्षण व पालकांची जबाबदारी
- शाळा व कुटुंब यांचे संबंध
- शाळा

- शाळा व समाज
- समाज व शिक्षण
- राज्यशासन व शिक्षण
- शिक्षणाबाबत राज्याची जबाबदारी

घटक १० शिक्षण आणि प्रसारमाध्यमे

- वृत्तपत्रे
- चित्रपट
- आकाशवाणी
- दूरचित्रवाणी

घटक ११ आजच्या भारतीय समजतील विघातक शक्ती

- सांस्कृतिक भेट
- जातिभेद
- उच्चनिचतेच्या रूढ कल्पना
- आर्थिक शक्तीचे अनिष्ट स्वरूप
- धार्मिक स्वरुपाची अनिष्ठ शक्ती
- भाषिक संघर्ष
- प्रादेशिकतेचा गढूळ प्रवाह
- विकृत राजकीय शक्ती
- निकोप प्रवृत्तीची निर्मिती

घटक १२ प्रबोधनानंतच्या भारतीय समाजाचे बदलते स्वरूप आणि शिक्षण

- प्रबोधन म्हणजे काय ?
- प्रबोधनकाळ
- प्रबोधन आणि राजकारण
- परीवर्तनामागील अंतप्रवाह

घटक १३ शिक्षणाचा नवीन दृष्टिकोन विचार आणि कृती –

- अनौपचारिक शिक्षण
- आजीवन व निरंतर शिक्षण
- दूरस्थ शिक्षण
- वंचितांचे शिक्षण
- पीडितांचे शिक्षण
- शाळहीन समाज
- प्रबुद्ध व माननीय समाजासाठी शिक्षण

घटक १४ डार्कहीम ,वेबर व मॅनहीम यांनी प्रतिपादलेल्या शैक्षणिक उपपत्ती

- एमिल डार्कहीम (१९१७ – १८५८)
- मॅक्स वेबर (१९२० – १८६४)
- कार्ल मॅनहीम (१९४७ – १८९३)

प्रात्यक्षिक कार्य –

क) स्वाध्याय

ख) कुटुंबाचा शैक्षणिक स्तर व श्रमशक्ती पाहणी

विषय १८ EDU 424 – ज्ञान आणि अभ्यासक्रम

उद्दिष्टे –

- ज्ञानाचे स्वरूप स्पष्ट करणे.
- विद्याशाखेची संरचना तयार करण्याचे कौशल्य विकसित करणे.
- अभ्यासक्रम, पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक ह्यातील सुसंगती पडताळण्याची क्षमता विकसित करणे.
- अध्यापनासाठी उद्दिष्टांची मांडणी करण्यास सक्षम करणे.
- पाठ्यक्रम विकसनाच्या विविध प्रतिमानांची माहिती देणे.
- मुद्रित व अमुद्रित पाठांचे मूल्यमापन करण्याचे कौशल्य विकसित करणे.
- दूरशिक्षण प्रणाली व तिची कार्यपद्धती स्पष्ट करणे.

घटक १ ज्ञानाचे स्वरूप व संरचना

- ज्ञानाचे सर्वसामान्य स्वरूप व विकस
- विद्याशाखा उदय विकास व स्वरूप ,
- ज्ञानाचे एकत्व

घटक २ अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम

- अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम
- सुस्पष्ट अभ्यासक्रमाची गरज

घटक ३ उद्दिष्टे व त्यांची मांडणी

- उद्दिष्टे म्हणजे काय ?
- साध्ये उद्दिष्टे व प्राप्त उद्दिष्टे ,ध्येये ,
- उद्दिष्टे विरोधी मत –
- उद्दिष्टे लेखन
- कृतीदर्शन क्रियापदांना महत्त्व

घटक ४ पाठ्यक्रम

- आशय निवड
- आशयाची क्रमवारी

घटक ५ मुद्रित अनुदेशन साहित्य

- अनुदेशन पाठची प्रमुख वैशिष्ट्ये
- लेखनासाठी तयारी
- अध्यापन संकल्पना व अनुदेशन पाठ
- अध्ययन उपपत्ती व अनुदेशन पाठ
- अनुदेशन पाठलेखन
- मुद्रित साहित्याची अशाब्दिक बाजू
- अनुदेशन पाठाचे मूल्यमापन

घटक ६ दूरशिक्षणाचे स्वरूप व अभ्यासक्रम

- दूरशिक्षण संकल्पना
- दूरशिक्षणाची परिभाषा
- दूरशिक्षण गुणवैशिष्ट्ये
- आवश्यक घटक
- पर्यावरणात्मक परिस्थिती
- दूरशिक्षण कृती प्रकार-

- विद्यार्थ्यांची वैशिष्ट्ये
- संघटनात्मक व प्रशासकीय आकृतिबंध
- शिक्षणाचा आकृतिबंध
- अभ्यासक्रम साहित्य-
- अभ्यासक्रम निर्मिती प्रतिमाने –
- संशोधन निष्कर्ष

प्रात्यक्षिक कार्य –

क) स्वाध्याय

ख) अध्यापन घटकाचा अभ्यासक्रमातील सहसंबंध शोध

विषय १९ EDU 425 - समावेशक शिक्षण

उद्दिष्टे –

- समावेशित शिक्षणाचा आराखडा स्पष्ट करून समावेशित शिक्षणाच्या धोरणानुसार शाळेत कार्यवाही करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- विशेष बालकांच्या अपंगत्वानुसार अध्यापन प्रक्रियेत करावयाचे बदल स्पष्ट करणे.
- समावेशित शाळेसाठी आवश्यक त्या भौतिक व मानवी सुविधांची माहिती देणे. .
- समावेशित शिक्षणातील शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करून विशेष बालकांना योग्य ते मार्गदर्शन व समुपदेशन करण्याचे कौशल्य विकसित करणे.

घटक १ समावेशित शिक्षणसंकल्पना व स्वरूप :

- समावेशित शिक्षण अर्थ –
- समावेशित शिक्षणाची उद्दिष्ट्ये
- समावेशित शिक्षणाची वैशिष्ट्ये
- समावेशित शिक्षणातील सेवा
- समावेशित शिक्षणाचा आराखडा
- समावेशित शिक्षणासंदर्भातील धोरणे व कायदे
- विशेष गरजा असणाऱ्या बालकांसाठी शासकोय योजना

घटक २ विशेष गरजा असणाऱ्या बालकांचे शिक्षण

- मतिमंद बालकांचे शिक्षण
- दृष्टीदोष असणाऱ्या बालकांचे शिक्षण
- कर्णबधिर बालकांचे शिक्षण
- शारीरिकदृष्ट्या अपंग बालकांचे शिक्षण
- अध्ययन अक्षमता असणाऱ्या बालकांचे शिक्षण-
- बालगुन्हेगार बालकांचे शिक्षण
- प्रज्ञावान बालकांचे शिक्षण
- सर्जनशील बालकांचे शिक्षण

घटक ३ समावेशित शाळा

- समावेशित शाळा अर्थ –
- सामान्य शाळा व समावेशित शाळेतील फरक
- समावेशित शाळेतील भौतिक सुविधा
- समावेशित शाळेतील मानवी घटक
- अपंगत्वाविषयीचा दृष्टीकोन
- संपूर्ण वर्ग दृष्टीकोन
- समावेशित शाळेची सद्याची भूमिका
- विशेष बालकांसाठी विशेष शिक्षण

घटक ४ समावेशित शाळेतील शिक्षक

- समावेशित शाळेतील शिक्षकांचे अध्यापनविषयक तत्वज्ञान
- समावेशित शाळेतील शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये
- समावेशित शाळेतील विविध विषयांचे अध्यापन
- समावेशित वर्गातील अध्यापन पद्धती
- समावेशित वर्ग अध्यापनाची तंत्रे

- वर्ग जडण घडणीत शिक्षकाची भूमिका
- शिक्षक प्रशिक्षण
- विशेष गरजा असणाऱ्या बालकांसाठी मार्गदर्शन समुपदेशन

प्रात्यक्षिक कार्य –

क) स्वाध्याय

ख) समावेशित शिक्षणासंदर्भात दोन विद्यार्थ्यांचे मुलाखती

वैकल्पिक विषय

विषय २० EDU 426 — शैक्षणिक तंत्रविज्ञान

उद्दिष्टे —

- शैक्षणिक तंत्रविज्ञानाचे स्वरूप स्पष्ट करणे.
- संज्ञापन प्रक्रीया व त्यातील विविध घटकांची माहिती देणे.
- प्रणाली उपागमाचा होणारा परिणाम स्पष्ट करणे.
- अध्यापन घटकासाठी अध्यापन अनुदेशन प्रणाली रचना तयार करण्याची कौशल्य विकसित करणे.
- दृक-श्राव्य साधन विकसनासाठी सहिता लेखनाचे कौशल्य विकसित करणे.
- शैक्षणिक तंत्रविज्ञानातील साधनांचा अध्यापनात योग्य वापर करून त्यांचे व्यवस्थापन करण्याचे कौशल्य विकसित करणे.
- शिक्षणातील नवे विचार प्रवाह सांगून ते विद्यार्थ्यांमध्ये रुजुविण्याची क्षमता विकसित करणे.

घटक १ शैक्षणिक तंत्रविज्ञानाची संकल्पना

- संज्ञेनुसार अर्थ
- व्याख्या
- संज्ञेमागील संकल्पना
- शैक्षणिक तंत्रविज्ञानाचे बदलते स्वरूप ऐतिहासिक आढावा :
- बहुज्ञानशाखीय विद्याशाखा
- शिक्षणामध्ये तंत्रविज्ञान १- शैक्षणिक तंत्रविज्ञान :
- शिक्षणामध्ये तंत्रविज्ञान १- शैक्षणिक तंत्रविज्ञान :

घटक २ संज्ञापनप्रक्रिया-

- संज्ञापन अर्थ व व्याख्या :
- संज्ञापनाचे हेतू
- संज्ञापन प्रक्रियेचे घटक —
- संज्ञापन प्रक्रियेची तत्त्वे —
- संज्ञापनातील अडथळे
- संज्ञापनाचे प्रकार
- संज्ञापनाचे मार्ग
- संज्ञापनाच्या पद्धती
- वर्गात चालणारे संज्ञापन
- संज्ञापन प्रभावी होण्यासाठी घ्यावयाची दक्षता

घटक ३ प्रणाली उपागम

- प्रणाली उपागमातील इंग्रजी संज्ञा व मराठी प्रतिशब्द
- प्रणाली उपगमाचे आधारभूत विचार प्रवाह-
- प्रणाली उपागमाची व्याख्या
- प्रणालीचे घटक
- प्रणाली उपागमाचा शिक्षणात उपयोग

घटक ४ अनुदेशन प्रणाली रचना

- अनुदेशन प्रणाली रचनेचा विस्तार
- अनुदेशन प्रणाली रचनेचे आधारभूत मतप्रवाह
- अनुदेशन प्रणाली रचना यांत्रिक आहे का ?

- अनुदेशन प्रणाली रचनेची व्याख्या
- अनुदेशन प्रणाली रचनेची वैशिष्टे
- अनुदेशन प्रणाली रचनेचे घटक व संबंध दाखविणारी आकृती
- अनुदेशन प्रणाली रचनेच्या घटकांतील संबंध
- विद्यार्थ्यांच्या गरजा
- शिक्षण प्रक्रिया-
- संस्था शिक्षक समन्वय ,समाज ,
- अनुदेशन प्रणाली रचनेच्या पाय-यानुसार अभ्यासक्रमाची रचना

घटक ५ अध्यापनातील दृक्श्राव्य साधने-

- फलक
- टाकते
- प्रतिकृती
- स्लाईड प्रोजेक्टर
- स्लाईडसफिल्म स्टिप्स/
- शीर्ष प्रक्षेपक

घटक ६ विविध माध्यमांचा अध्यापनात उपयोग

- दृक् श्राव्य साधनांची कार्ये-
- पूर्वतयारी
- शैक्षणिक साहित्याचे प्रस्तुतीकरण
- मूल्यमापन
- शिक्षकाची भूमिका

घटक ७ शैक्षणिक तंत्रविज्ञान साधनांचे व्यवस्थापन

- व्यवस्थापनाची संकल्पना
- व्यवस्थापनाचे महत्त्वाचे घटक
- व्यास्थापानाच्या पातळ्या
- केंद्र पातळीवरील संस्था
- राज्य पातळीवरील संस्था
- इतर संस्था
- साधनसामग्रीचे प्रकार
- उपकरणांची काळजी व देखभाल
- उद्देश
- वेळापत्रक
- शैक्षणिक माध्यमांच्या पाच पिढ्या
- संकल्पना व उद्देश
- साधेन व साहित्य यांची निवड
- कमी खर्चाची अध्यापन आधार यंत्रणा (metsys troppus tsoc woL)

घटक ८ शिक्षणातील नवप्रवर्तने

- गरजेनुसार सुधारणा
- सहज मिळणा-या गोष्टींतून नविन साधने
- अनेक तंत्रांचा मिलाफ

- ज्ञानाचा स्फोट
- वृत्ती व मूल्यांचे शिक्षण
- स्वतःचा विकास व्यवसायाचा विकास ,
- दूरदर्शन व व्हिडीओ पाठ
- गणकयंत्रांच्या सहाय्याने आंतरक्रियात्मक पाठ
- विविध माध्यम संच
- भाषा प्रयोगशाळा

घटक ९ शैक्षणिक तंत्रविज्ञान शिक्षक परिवर्तनाचा अग्रदूत :

- शैक्षणिक तंत्रविज्ञान कक्षाची जबाबदारी
- अध्यापन साहित्याची बलस्थाने व मर्यादा ओळखणे
- अध्यापन साहित्याची तौलनिक परिणामकारकता ठरविणे
- स्वानुभवात सहकाऱ्यांना सहभागी करून घेणे
- कृतिसत्रे
- दिगदर्शन
- प्रदर्शने
- संघअध्यापन
- सूक्ष्मअध्यापन

प्रात्यक्षिक कार्य —

क) स्वाध्याय

ख) आकाशवाणी पाठ तयार करणे

विषय २१ EDU 427 – शिक्षक आणि बालशिक्षण – भाग) १ व भाग – २ (

उद्दिष्टे –

- बालशिक्षणाची पार्श्वभूमी, भारतीय व पाश्चात्त्य विचारवंतांचे योगदान आणि बालकांच्या अध्ययन व वाढ विकासावर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करणे.
- बालमानसशास्त्रातील अभ्यास पद्धतींचा बालवाडीतील अध्यापनासाठी वापर करण्याचे कौशल्य विकसित करणे.
- बालकांचा आहार शाररीक व मानसिक आरोग्य यांचा संबंध स्पष्ट ,करणे.
- बालवाडीचे व्यवस्थापन करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- बालशिक्षणाचे नियोजन व कार्यवाही करण्याचे कौशल्य विकसित करणे.
- बालशिक्षण मूल्यमापनासाठी साधने तयार करण्याची क्षमता विकसित करणे.

घटक १ बालशिक्षणाचा इतिहास व मूलतत्त्वे

- बालशिक्षणाचा इतिहास
- बालशिक्षणातील पाश्चात्त्य विचारवंत मॉंटिसरी आणि पिआजे ,फ्रोबेल :
- बालशिक्षणातील भारतीय विचारवंत ताराबाई मोडक आणि अनुताई वाघ ,गिजुभाई बधेका :
- बालशिक्षणाची मुलतत्त्वे

घटक २ बालमानसशास्त्र व शिक्षण

- बालमानसशास्त्राचे बालशिक्षणात महत्त्व
- बालमानसशास्त्राच्या अभ्यासाची गरज व व्याप्ती
- बालमानसशास्त्राचा उद्देश
- बालकांची वाढ विकासाची विविध अंगे व परिणाम करणारे घटक ,
- बालमानसशास्त्राच्या अभ्यास पद्धती

घटक ३ बालकांची अध्ययन प्रक्रिया-व विकासाची अंगे

- बालकांचे अध्ययन अर्थ व स्वरूप-
- बालकांच्या विविध प्रवृत्ती व त्याचे बालशिक्षणात महत्त्व
- बालकांच्या अध्ययनपद्धती व परिणाम करणारे घटक
- बालकांच्या विकासाची अंगे
- ज्ञानग्रहणाच्या अवस्था

घटक ४ बालकांचे आरोग्य आणि बालशिक्षण

- बालकांच्या आहार आणि आयोग्य
- पोषणद्रव्यांच्या अभावामुळे बालकांना होणारे आजार
- बालकांचा आहार
- बालकांची शारीरिक वाढ आणि मानसिक आरोग्य
- बालकांच्या संदर्भात घ्यावयाची विशेष काळजी
- बालकांचे आजार वैद्यकीय तपासणी आणि पालकांशी संपर्क ,

- बालकांचे पचनासंबंधीचे किरकोळ आजार
- बालकांचे इतर आजार
- बालकांच्या आजारांवर प्रतिबंधात्मक उपाय
- बालवाडीतील बालकांची बालसेविकेने करावयाची तपासणी
- बालकांच्या वैद्यकीय तपासणीच्या बाबी
- वैद्यकीय तपासणीच्या वेळी बालसेविकेची भूमिका
- बालकांच्या अपंगत्वाचे स्वरूप व प्रकार
- अपंगत्वाची विविध कारणे

घटक ५ बालवाडीचे व्यवस्थापन आणि संघटन

- बालवाडीचे व्यवस्थापन
- व्यवस्थापनशास्त्राची ठळक वैशिष्ट्ये
- व्यवस्थापनाचे महत्त्व
- सजीव व निर्जीव घटकांचे व्यवस्थापन
- बालशिक्षणाशी संबंधित शिक्षक म्हणून भूमिका
- संघटन – अर्थ व स्वरूप
- बालवाडीतील भौतिक सुविधा साहित्य व देखभाल ,
- बालवाडीतील भौतिक सुविधांबाबत बालशिक्षकांची भूमिका
- बालवाडीतील विविध नोंदी
- मानवी संबंधांचे बालशिक्षणात महत्त्व

घटक ६ बालशिक्षणाची कार्यपद्धती

- बालशिक्षणाची मार्गदर्शक तत्त्वे
- बालकांची भाषिक व बौद्धिक विकासाची कार्यपद्धती
- बालकांची सामाजिक भावनिक विकासाची कार्यपद्धती आणि जीवनव्यवहार ,
- मुक्तखेळ आणि कलानुभवासाठी कार्यपद्धती
- विज्ञान व परिसर अभ्यासाची कार्यपद्धती

घटक ७ बालशिक्षणाचे नियोजन आणि मूल्यमापन

- नियोजन – अर्थ स्वरूप व प्रकार ,
- बालशिक्षणाचे व्यापक व अल्पकालीन नियोजन
- बालशिक्षण – मूल्यमापनाचे स्वरूप
- बालशिक्षण – मूल्यमापन साधने व नोंदीपत्रक

प्रात्यक्षिक कार्य –

क) स्वाध्याय

ख) संस्था भेट

विषय २२ EDU 428 – शिक्षक आणि स्वयंभाग) साहाय्य गट- : १ – २ (

उद्दिष्टे –

- स्वयंसाहाय्य गट- संकल्पना, स्वरूप व गट विकासातील शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करणे .
- स्वयं साहाय्य गटाच्या आधारे महिलांचे सबलीकरण-करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- स्वयं साहाय्य गटाला बँकांकडून अर्थ साहाय्य-मिळविण्याचे कौशल्य विकसित करणे.
- गट बांधणीसाठी गटपूर्वतयारी, गटासस्थापना, गट विकास व विस्तार करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- घट विकास व विस्तारासाठी उपलब्ध साधनांचा वापर व सुसंवाद करण्याचे कौशल्य विकसित करणे.
- गटात उद्योग सुरु करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- स्वयं साहाय्य गटासाठी आवश्यक ती कौशल्य व क्षमता-विकसित करणे.

घटक १ स्वयंसाहाय्य गट आणि शिक्षक-

- शिक्षण आणि सामाजिक बदल
- शिक्षकाची सामाजिक बांधिलकी
- १९७८ च्या – अभ्यासक्रम चौकटीतील सामाजिक कार्ये (.ई.टी.सी.एन) कारणमीमांसा
- बचत गटाचा इतिहास
- स्वयंसाहाय्य गट समाजविकासाचे साधन-

घटक २ स्वयंसंकल्पना व स्वरूप :साहाय्य गट-

- स्वयं अर्थ व स्वरूप :साहाय्य गट-
- स्वयं साहाय्य गटाची वैशिष्ट्ये-
- दारिद्याचे दुष्टचक्र
- स्वयं साहाय्य गटाद्वारे दारिद्रयाविरुद्धचा लढा-
- स्वयं साहाय्य गटांचे प्रकार-
- स्वयं साहाय्य गट विकासाचे टप्पे-
- स्वयं प्रवर्तक संस्था-साहाय्य गट-
- स्वयं साहाय्य गटाचे-फायदे व परिणाम

घटक ३ महिलांचे सबलीकरण व स्वयंसाहाय्य गट-

- महिलांचे सबलीकरण अर्थ व स्वरूप
- सबलीकरण घटक
- सबलीकरणातील अडचणी उपाय व खबरदारी ,
- स्वयं साहाय्य गटाच्या आधारे सबलीकरण-
- महिलांची सद्य:स्थिती

घटक ४ बचत गट व बँका

- बचत गट बँकेत खाते उघडण्याची कार्यपद्धती
- बचत घटांना कर्ज देण्या-या बँका व त्यांची कर्जवितरण पद्धती
- कर्ज वाटप कार्यपद्धती

- बँका आणि बचत गट जोडणीचे फायदे
- बचत गट — बँक जोडणी कार्यक्रमामध्ये विविध संस्थांचा सहभाग
- बचत गट आणि बँक जोडणी कार्यक्रमाची फलश्रुती

घटक ५ गटपूर्वतयारी व गटनिर्मिती

- स्वयंसाह-ाय्य गट बांधणीचे तत्त्व
- गटातून हेतू निश्चिती
- गटाच्या कामकाजाचे नियम
- गरजूंचा शोध व गरजूंसोबत संवाद
- सभासद निश्चिती व शिक्षण
- नेतृत्त्व निवड व प्रशिक्षण
- गटनिर्मिती व बैठका
- गटांचे पदाधिकारी व संचालक
- गटातील नोंदी

घटक ६ गटविकासासाठी साधने व विस्तार

- गटविकासाची साधने व समन्वय
- गटातील अडचणी व उपाय
- गट समस्या निराकरणाचे मार्ग
- समस्या निराकरण करताना घ्यावयाची काळजी
- गटात समस्या उद्भवू नयेत म्हणून घायावयाची काळजी

घटक ७ स्वयंसाहाय्य गट स्थापना व विस्तारासाठी संपर्क-

- गट बांधणीत संपर्कात येणारे घटक
- विविध घटकांच्या जबाबदाऱ्या व कामे
- गट संपर्कासाठी वापरावयाची तंत्रे
- गटाची सामाजिक बांधिलकी व संबंध
- गटविस्तार संपर्क अर्थ व गरज :
- गट विस्तारातील गटक
- शासकीय संस्थांशी परिचय व संपर्क
- गट विस्तारात सरपंच सभापती यांची भूमिका ,
- विस्तारातील संपर्क तंत्र व सहभागी तंत्र यांची माहिती
- सामुहिक उपक्रम

घटक ८ उद्योजकता विकास टप्पे आणि गटाला निरोप

- उद्योजकता अर्थ
- उद्योजकता प्रकार
- उद्योजकता विकास घटक

- उद्योजकता गुणवैशिष्ट्ये
- स्वयं रोजगार संकल्पना-
- विक्री व्यवस्था व बँक संलग्नता
- उद्योजकता विकास व स्वयं साहाय्य गट-
- गटांचा निरोप अर्थ व स्वरूप :
- निरोपासंदर्भात प्रेरिकेने करावयाच्या कृति
- निरोपाबाबत प्रेरिकेने घ्यावयाची काळजी

घटक ९ स्वयंसाहाय्य गट कौशल्ये व क्षमता-

- स्वयं साहाय्य गटाकरिता कौशल्ये व क्षमता-
- स्वयं साहाय्य गटासंदर्भात सुसंवादाची मुलभूत कौशल्ये व तंत्र-
- समूह प्रक्रियेशी संबंधित कौशल्ये व क्षमता

प्रात्यक्षिक कार्य —

क) स्वाध्याय

ख) स्वयं-साहाय्य गटाला भेट

विषय २३ EDU 429 – मूल्यशिक्षण

उद्दिष्टे –

- मूल्य व शिक्षण ह्यातील संबंध आणि मूल्यशिक्षणाची सद्यःस्थिती स्पष्ट करणे.
- मूल्यशिक्षणासाठी विविध स्त्रोतांचा वापर करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- मूल्यशिक्षणासाठी उपयुक्त कृतिकार्यक्रमांचे आयोजन करण्याचे कौशल्य विकसित करणे.
- विद्यार्थ्यांमध्ये मूल्य विकास करून ती मूल्य किती प्रमाणात रुजली ह्याचे मूल्यमापन करण्याचे कौशल्य विकसित करणे.

घटक १ मूल्ये व मूल्यशिक्षण तात्त्विक ओळख :

- मूल्य अर्थ :
- मूल्य व्याख्या :
- मूल्य वर्गीकरण :
- वैश्विक मूल्य
- मूल्य स्त्रोत :
- मूल्य स्वरूप :
- मूल्य दर्जा :
- मूल्यशिक्षण अर्थ :
- मूल्यशिक्षण व्याख्या :
- मूल्यशिक्षण स्वरूप :
- मूल्यशिक्षण उद्दिष्टे :
- मूल्य आणि शिक्षण ह्यांचा परस्परसंबंध
- मूल्यशिक्षण व्याप्ती :
- मूल्यशिक्षण मर्यादा :

घटक २ मूल्यशिक्षण आढावा व सद्यःस्थितीत गरज :

- भारतीय मूल्यशिक्षणाची ऐतिहासिक पृष्ठभूमी
- मूल्यशिक्षण आवश्यकता :
- मूल्यशिक्षण कार्य :

घटक ३ मूल्यशिक्षणाचे शालेय पातळीवरील स्त्रोत

- मूल्यशिक्षणाचे स्त्रोय व्याख्या :
- मूल्यांचे स्त्रोत मूल्यशिक्षणाचे स्त्रोत :
- अभ्यासक्रम
- पाठ्यक्रम
- पाठ्यपुस्तके
- विविध विषय
- दैनिक अभ्यासपूरक उपक्रम

घटक ४ मूल्य रुजवणूक कृतिकार्यक्रम :

- मूल्य रुजवणूक आवश्यकता :
- अध्यापन पद्धतीतून मुल रुजवणूक
- अध्यापन प्रतिमानांतून मूल्य रुजवणूक
- उपक्रमांतून मूल्य रुजवणूक
- मूल्य रुजवणूक विद्यार्थ् :यांची भूमिका

- मूल्य रुजवणूक शिक्षकाची भूमिका :
- मूल्य रुजवणूक मुख्याध्यापकाची भूमिका :
- मूल्य रुजवणूक पालकाची भूमिका :

घटक ५ मूल्य विकास

- मूल्य विकासाच्या मानसशास्त्रीय उपपत्त्या
- मूल्य विकासाची सामाजिक उपपत्ती
- मूल्यनिर्मिती व विकासाचे घटक
- मूल्य विकसन प्रक्रिया
- मूल्य संघर्ष
- मूल्यांचे एकात्मीकरण

घटक ६ मूल्यशिक्षणाचे मूल्यमापन आणि संशोधन

- मूल्यांचे मूल्यमापन
- विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन
- शिक्षकाचे मूल्यमापन
- पाठाचे मूल्यमापन
- मूल्यशिक्षणाचे संशोधन

प्रात्यक्षिक कार्य –

क) स्वाध्याय

ख) मूल्य : एकता प्रात्यक्षिक

विषय २४ EDU 430 – English for Primary Teacher/Vocabulary Improvement and Self Enrichment

Objectives –

- Understand about words, & importance of vocabulary
- Can used appropriate words.
- Able to explain the process of words formation.
- Able to do self-improvement.
- Able to take research activity.
- Can prepare self-enrichment action plan.

Unit 1 Developing Word Power

- Active and Passive Vocabulary
- Forms and Functions
- Words and their meanings

Unit 2 What it is to Know a Word

- Spelling
- Pronunciation
- The Stress System in English
- Stress Patterns in English
- The Stress Shift
- Knowing about Other Aspects of Words

Unit 3 Processes of Word Formation

- Processes of Word Formation
- Suffixation
  a) Noun formation
  b) Adjective formation
  c) Verb formation
  d) Adverb formation
- Prefixes
- Conversion
- Compounding
- Other Processes of Word-Formation
  a) Acronyms
  b) Abbreviation
  c) Back Formation
  d) Blending

e) Coinages

f) Borrowing

Unit 4 What is Self-Improvement

- Qualities of a good teacher of English
- Need of self-improve
- Ways of self-improve

Unit 5 Research for Self-Improvement

- Observation of Teaching English
- Self-Evaluation
- Action Research

Unit 6 Action Plan for Self-Enrichment

- Am I improving?
- Seize upon opportunities
- Action plan

Practicals –

a) Assisgnments

b) Use of Dictionary for Reference Skill Development

विषय २५ EDU 433 – शिक्षणातील संज्ञापन प्रकार

उद्दिष्टे –

- शिक्षणातील संज्ञापनाचा अर्थ, परिणामकारक संज्ञापन व संज्ञापन प्रतिमाने स्पष्ट करणे.
- शिक्षणात विविध अनुदेशन प्रकारांची माहिती करून देणे.
- शैक्षणिक दृक-श्राव्य कार्यक्रमांची निर्मिती करण्याचे कौशल्य विकसित करणे.
- शैक्षणिक व्हिडीओ आणि क्रमान्वित कार्यक्रम तयार करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- मुद्रित अनुदेशन पाठाचे मूल्यमापन करण्याचे कौशल्य विकसित करणे.
- दूरशिक्षणात वापरले जाणारे विविध संज्ञापन प्रकार स्पष्ट करणे.

घटक १ संज्ञापन प्रक्रिया

- संज्ञापन म्हणजे काय ?
- संज्ञापनाचे वर्गीकरण
- संज्ञापन चक्र –
- संज्ञापनाची प्रतिमाने
- शैक्षणिक संज्ञापन

घटक २ परिणामकारक शैक्षणिक संज्ञापन

- अध्ययनार्थींच्या गुणवैशिष्ट्यांचे वर्गीकरण
- अध्ययन पर्यावरण निर्मिती
- हेतू ध्येये व उद्दिष्टे ,
- अनुदेषणाचा अभिकल्प व आराखडा
- अनुदेशन प्रक्रियेचे मूल्यमापन

घटक ३ उच्च शिक्षणातील अनुदेशन प्रकार

- अनुदेशनरचना प्रकार म्हणजे काय ?
- रचनाप्रकाराचे वर्गीकरण
- अध्ययन अध्यापनाच्या विविध पद्धती

घटक ४ अनुदेशनाच्या प्रत्यक्ष पद्धती

- व्याख्यानपद्धती
- परिसंवाद
- गटचर्चा
- अभ्याससत्र
- भूमिका पालन व अभिरुपता

घटक ५ शैक्षणिक श्राव्य कार्यक्रम

- शिक्षणातील इलेक्ट्रॉनिक माध्यमे
- शैक्षणिक श्रवणकार्ये
- श्रवण संहिता
- ध्वनीमुद्रण प्रक्रिया
- श्रवण कार्यक्रमाचे मूल्यमापन

घटक ६ अनुदेशन व्हिडीओ व अनुदेशन क्रमान्वित कार्यक्रम

- अनुदेशन दूरदर्शन व व्हिडीओ कार्यक्रम
- दूरदर्शन व्हिडीओचे प्रकार फायदे व मर्यादा ,
- व्हिडीओ संहिता वेगवेगळे अनुबंध व निर्मिती ,रचना :

- व्हिडीओ यंत्रसामुग्री व त्याचा उपयोग
- अनुदेशन क्रमान्वित कार्यक्रम
- अनुदेशन व्हिडीओ मूल्यमापन

घटक ७ मुद्रित अनुदेशन साहित्य

- अनुदेशन पाठची प्रमुख वैशिष्ट्ये
- लेखनासाठी तयारी
- काही अध्यापन संकल्पना व अनुदेशन पाठ
- अध्ययन उपपत्ती व अनुदेशन पाठ
- अनुदेशन पाठ लेखन
- मुद्रित साहित्याची अशाब्दिक बाजू
- अनुदेशन पाठाचे मूल्यमापन

घटक ८ दूरशिक्षणातील संज्ञापनाचे विविध रचनाप्रकार-

- द्विमार्गी प्रतिमान
- पत्रव्यवहारद्वारे अध्यापन
- दूरध्वनीद्वारे अध्यापन
- वैयक्तिक मार्गदर्शन
- टीगट आंतरक्रिया-

प्रात्यक्षिक कार्य —

क) स्वाध्याय

ख) संज्ञापन चक्रानुसार एका विशिष्ट आशयासाठी संज्ञापन प्रक्रिया तयार करणे

विषय २६ EDU 434 – प्राथमिक स्तरावरील शिक्षण व शिक्षकाची कार्ये

उद्दिष्टे –

- प्राथमिक शिक्षणातून बालकांचा सर्वांगीण विकास कसा करावा ह्या संदर्भात माहिती देणे.
- प्राथमिक व माध्यमिक शिक्षणातील संबंध स्पष्ट करणे.
- प्राथमिक शिक्षणात विकासाच्या टप्प्यांनुसार झालेले बदल ज्ञात करणे.
- प्राथमिक शिक्षणासाठी उपलब्ध असणाऱ्या विविध शासकीय योजना व उपक्रम ह्यांची अचूक कार्यवाही करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- प्राथमिक शिक्षणाशी संबंधित आपली सर्व कार्य यशस्वीपणे करण्याचे कौशल्य विकसित करणे.
- प्राथमिक शिक्षणात येणाऱ्या समस्यांवर उपाययोजना करण्याची क्षमता विकसित करणे.

घटक १ प्राथमिक शिक्षणाचे स्वरूप व सद्य:स्थिती

- प्राथमिक शिक्षणाची पार्श्वभूमी
- प्राथमिक शिक्षणाचे स्वरूप व सद्य:स्थिती
- प्राथमिक शिक्षणाचे बालकाच्या सर्वांगीण विकासात स्थान व महत्त्व
- प्राथमिक शिक्षणाची उद्दिष्टे
- प्राथमिक शिक्षणाचा पूर्व प्राथमिक आणि माध्यमिक शिक्षणाशी संबंध
- प्राथमिक शिक्षणाचा आकृतिबंध

घटक २ प्राथमिक शिक्षणाचा इतिहासविकासाचे टप्पे व विचारप्रवाह ,

- प्राथमिक शिक्षणाचा स्वातंत्र्यपूर्व काळ
- स्वातंत्र्योत्तर काळातील भारतातील प्राथमिक शिक्षण
- शिक्षणातील नवे विचारप्रवाह

घटक ३ प्राथमिक स्तरावरील प्रशासनउपक्रम/शासकीय योजना ,

- प्रशासकीय यंत्रणा
- प्रशासकीय संस्था
- शिक्षणासंदर्भात व शिक्षकासंदर्भात शासकीय योजना
- शिक्षकाच्या विकासाच्या संधी व पदोन्नतीबाबतची माहिती
- शिक्षकांचे सेवांतर्गत प्रशिक्षण योजना

घटक ४ प्राथमिक शिक्षकाची विशेष कार्ये आणि व्यावसायिक कार्ये

- प्राथमिक शिक्षण वि :शेष कार्याचे स्वरूप व पार्श्वभूमी
- शिक्षकाची विद्यार्थ्यांबाबत भूमिका
- विद्यार्थ्यांच्या सवयी
- अध्यापनासंदर्भातील स्तरनिहाय अध्यापन पद्धती

घटक ५ प्राथमिक शिक्षणातील आव्हानेसमस्या आणि उपाययोजना ,

- आव्हान या संज्ञेचा अर्थ
- प्राथमिक शिक्षणातील आव्हाने
- परिस्थिती हाताबाहेर का जाते?आव्हाने का निर्माण होतात ?
- प्राथमिक शिक्षणातील समस्या
- उपाययोजना
- उपाययोजनांचे अपयश त्यामागील कारणे –

प्रात्यक्षिक कार्य –

क) स्वाध्याय

ख) संस्था भेट

विषय २७ EDU 435 – माध्यमिक स्तरावरील शिक्षण आणि शिक्षकाची कार्ये

उद्दिष्टे –

- माध्यमिक शिक्षणातून बालकांचा सर्वांगीण विकास कसा करावा ह्या संदर्भात माहिती देणे.
- माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षणातील संबंध स्पष्ट करणे.
- माध्यमिक शिक्षणात विकासाच्या टप्प्यांनुसार झालेले बदल ज्ञात करणे.
- माध्यमिक शिक्षणासाठी उपलब्ध असणाऱ्या विविध शासकीय योजना व उपक्रम ह्यांची अचूक कार्यवाही करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- माध्यमिक शिक्षणाशी संबंधित आपली सर्व कार्य यशस्वीपणे करण्याचे कौशल्य विकसित करणे.
- माध्यमिक शिक्षणात येणाऱ्या समस्यांवर उपाययोजना करण्याची क्षमता विकसित करणे.

घटक १ माध्यमिक शिक्षणाचे स्वरूपउद्दिष्टे व महत्त्व ,

- माध्यमिक शिक्षणाची पार्श्वभूमी व महत्त्व
- माध्यमिक शिक्षणाचे स्वरूप व सद्य:स्थिती
- माध्यमिक शिक्षणाचे सर्वांगीण विकासात स्थान
- माध्यमिक शिक्षणाची उद्दिष्टे
- माध्यमिक शिक्षणाचा आकृतिबंध
- माध्यमिक शिक्षणाच्या अभ्यासक्रमाची स्थूल रूपरेषा
- माध्यमिक शिक्षणाचा प्राथमिक शिक्षणाशी संबंध
- अभ्यासक्रम बदलामागची कारणमीमांसा बदल घडवून आणणारे दबाव व भविष्यकालीन , अभ्यासक्रम

घटक २ माध्यमिक शिक्षणाच्या इतिहासातील महत्त्वाचे विकास टप्पे व नवे प्रवाह

- ब्रिटीशांच्या आगमनावेळची एतद्देशीय शिक्षण पद्धती
- ख्रिश्चन धर्मप्रसारकांचे प्रयत्न
- स्वातंत्र्यपूर्व काळातील शिक्षणाचे विविध टप्पे
- स्वातंत्र्यप्राप्तीतील माध्यमिक शिक्षण
- ब्रिटीशांच्या शिक्षणपद्धतीचे योगदान
- स्वातंत्र्योत्तर काळातील माध्यमिक शिक्षणाची वाटचाल
- माध्यमिक शिक्षणातील नवे विचारप्रवाह

घटक ३ माध्यमिक स्तरावरील प्रशासन ,शासकीय योजना व उपक्रम

- माध्यमिक शिक्षणाचे प्रशासकीय कार्ये
- माध्यमिक शिक्षणातील विशेष शालेय उपक्रम (शासकीय)
- शासकीय योजना

घटक ४ माध्यमिक शिक्षकाची स्तरनिहाय कार्ये

- माध्यमिक शिक्षकाच्या विशेष कार्याचे स्वरूप व पार्श्वभूमी
- सहशालेय उपक्रम ,.सी.सी.एम ,समाजसेवा ,स्काऊट व गाईड रस्ता सुरक्षा ,
- व्यवसाय मार्गदर्शन
- प्रज्ञावंत अध्यापन
- पालक शिक्षक संपर्क-
- सामाजिक प्रश्नांबाबत जागृती
- आपत्ती व्यवस्थापन
- शैक्षणिक उपक्रम आयोजन व नियोजन

- लोकसंख्या शिक्षण मूल्यशिक्षण व पर्यावरण शिक्षण ,
- पौगंडावस्थेतील वर्तनाबाबत मार्गदर्शन व समुपदेशन

घटक ५ माध्यमिक शिक्षणातील आव्हानेसमस्या आणि उपाययोजना ,

- माध्यमिक शिक्षण एक कच्चा दुवा –
- माध्यमिक शिक्षणासमोरील समस्या त्यांची कारणे व त्यावरील उपाययोजना ,
- माध्यमिक स्तरासमोरील आव्हानेत्यांची कारणे व त्यावर ,ील उपाययोजना
- माध्यमिक शिक्षण आयुष्याची शिदोरी :

प्रात्यक्षिक कार्य –

क) स्वाध्याय

ख) वार्षिक नियोजन, घटक नियोजन व घटक चाचणी कृतिसत्र

विषय २८ EDU 436 – कृतिसंशोधन

उद्दिष्टे –

- कृतीसंशोधनाची संकल्पना व स्वरूप स्पष्ट करणे.
- उपक्रम व नवोपक्रम ह्यातील भेद स्पष्ट करणे.
- कृतीसंशोधनाचा आराखडा तयार करण्याचे कौशल्य विकसित करणे.
- कृतीसंशोधनासाठी अचूक साधनांचा वापर करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- कृतिसंशोधन आराखड्याची कार्यवाही करण्यास सक्षम करणे.
- कृतिसंशोधन अहवाल लेखन करण्यास संदर्भात माहिती देणे.

घटक १ शिक्षक कृतिशीलता संकल्पना व स्वरूप

- कृतिशीलता स्वरूप व महत्त्व ,अर्थ :
- बदलत्या भुमिकेसंदर्भात कृतिशीलतेची जाणीव
- कृतिशील शिक्षकाच्या जडणघडणणीची प्रक्रिया
- स्थितिशील व गतिशील शिक्षक गुणवैशिष्ट्ये व फरक ,अर्थ :
- स्वयं निर्देशित अध्ययन विकास-
- विमर्षी चिंतन
- स्वनूतनीकरण
- कृतिशीलतेसंदर्भात स्वयंमूल्यमापन-

घटक २ उपक्रमनवोपक्रम आणि शिक्षकाच्या सर्जनशील , कृती

- उपक्रम स्वरूप व महत्त्व ,संकल्पना अर्थ :
- शिक्षकाच्या सर्जनशील कृती सर्जनशील कृती आयोजनाची तत्त्वे ,प्रकार ,अर्थ :
- उपक्रमाचे अहवाल लेखन
- नवोपक्रम
- नवोपक्रमाची गरज
- नवोपक्रम संकल्पना व अर्थ :
- नवोपक्रमाची व्याप्ती
- परिवर्तन किंवा बदलप्रक्रियेचे महत्त्वाचे घटक
- नवोपक्रमातील बदलास अडथळे प्रत्यवाय आणणारे घटक/
- नवोपक्रम स्वीकारण्याची प्रक्रिया
- नवोपक्रमाचा उद्गाता
- पुनर्प्रशिक्षणाची गरज
- पुनर्प्रशिक्षणाची गरज
- विद्यार्थ्यांमध्ये नवोपक्रम वाढीस लावण्याविषयी शिफारशी
- नवोपक्रम व शिक्षकाच्या सर्जनशील कृती
- सर्जनशील म्हणजे काय ?
- सर्जनशील घटक
- अनुदेशन व सृजनत्व
- उपक्रमशीलता व सर्जनशीलता

घटक ३ कृतिसंशोधन आराखडा

- कृतिसंशोधन आराखडा स्वरूप व महत्त्व ,अर्थ :
- कृतिसंशोधन आराखड्यातील पायऱ्या

घटक ४ कृतिसंशोधन साधने

- प्रश्नावली
- पदनिश्चयन श्रेणी
- अभिवृत्ती मापिका
- अभिरुची शोधिका
- मुलाखत
- कृतिसंशोधनाच्या दृष्टीने नमुना

घटक ५ कृतिसंशोधन प्रत्यक्ष कार्यवाही व माहितीचे विश्लेषण

- कृतिसंशोधन कार्यवाही
- सामग्री संस्करणाचे टप्पे

घटक ६ अहवाल लेखन व अनुधावन

- कृतिसंशोधन प्रकल्पाच्या अहवाल लेखनाची गरज व महत्त्व
- कृतिसंशोधन अहवाल लेखन करताना घ्यावयाची दक्षता
- कृतिसंशोधन अहवाल लेखनाच्या प्रमुख पायऱ्या
- कृतिसंशोधन अहवाल लेखन पडताळा सूची

प्रात्यक्षिक कार्य —

क) स्वाध्याय

ख) कृतिसंशोधन

विषय २९ EDU436—शिक्षकाच्या बदलत्या भूमिका आणि कृतिशीलता भाग १-२

उद्दिष्टे भाग १ —

- शिक्षकाच्या बदलत्या भूमिका, शिक्षणात संगणकाचा वापर, शिक्षकाची संगणकाद्वारे करावयाची शैक्षणिक व प्रशासकीय कार्य ह्या संदर्भात माहिती देणे.
- अध्यापनासाठी PPT तयार करण्याचे कौशल्य विकसित करणे.
- अध्यापन व प्रशासकीय कार्यात संगणकाचा वापर करण्याची क्षमता विकसित करणे.

उद्दिष्टे भाग २ —

- कृतीसंशोधनाची संकल्पना व स्वरूप स्पष्ट करणे.
- उपक्रम व नवोपक्रम ह्यातील भेद स्पष्ट करणे.
- कृतीसंशोधनाचा आराखडा तयार करण्याचे कौशल्य विकसित करणे.
- कृतीसंशोधनासाठी अचूक साधनांचा वापर करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- कृतिसंशोधन आराखड्याची कार्यवाही करण्यास सक्षम करणे.
- कृतिसंशोधन अहवाल लेखन करण्यास संदर्भात माहिती देणे.

भाग १ घटक १ शिक्षकाच्या बदलत्या भूमिका

- बदलाची पार्श्वभूमी व स्वरूप
- शिक्षकाच्या बदलत्या भुमिकेमागील कारणपरंपरा
- शिक्षकाच्या बदलत्या भूमिका

घटक २ शिक्षकाच्या विविध भूमिका आणि संगणक साक्षरता

- संगणक साक्षरता
- संगणकाची उपयुक्तता
- संगणकाची तोंडओळख
- संगणकाच्या मैत्रीची सुरुवात

घटक ३ शिक्षकाचे शैक्षणिकआणि संगणक ,मांडणी ,प्रशासकीय लेखन ,

- एम वर्डचा शिक्षकाला उपयोग .एस.
- शिक्षकांसाठी अक्षरप्रक्रिया
- संगणकात लेखन करण्यासाठी काही संगणक कौशल्ये
- एम वर्डमध्ये इंग्रजी टंकलेखन .एस.
- मजकूर साठवणे त्याची छापील प्रत घेणे ,
- फ्लॉपीतून हार्डडिस्कमध्ये व हार्डडिस्कमध्ये फ्लॉपीत माहिती घेणे .
- विंडोज एक्सप्लोरच्या मदतीने फोल्डर एका ठिकाणाहून दुसरीकडे नेणे
- वर्डपॅडमध्ये अक्षरमाला वापरून मराठीत लिखित मजकूर तयार करणे
- मांडणीची काही तत्त्वे

घटक ४ शिक्षकांची सांख्यिकीय व प्रशासकीय कार्येआणि संगणक ,

- शिक्षकांची सांख्यिकीय व प्रशासकीय कार्ये
- सांख्यिकीय व प्रशासकीय कामांसाठी संगणकाचा वापर
- एक्सेल कार्यक्रम संकल्पना
- एक्सेल कार्यक्रमाबाबतची तात्विक माहिती
- गणिती क्रिया करण्यासाठी एक्सेल कार्यक्रमाचा वापर
- विद्यार्थ्यांच्या महिनावर उपस्थितीची नोंद
- विविध परीक्षांतील गुणपत्रिकांचे विकसन

- विद्यार्थ्यांच्या टक्केवारीनुसार गुणानुक्रम
- विद्यार्थ्यांचा अंतिम निकाल जाहीर
- विद्यार्थीनिहाय अंतिम गुणपत्रकाचे विकसन
- कृतिसंशोधनातील सामग्रीचे सांख्यिकी विश्लेषण

घटक ५ शैक्षणिक सादरीकरणासाठी एममाहिती संप्रेषण तंत्रविज्ञानाचा उपयोग/पॉवरपॉइंट .एस.

- बदलत्या काळातील सादरीकरण बदलते पर्याय
- एम ? पॉवरपॉइंट म्हणजे काय .एस.
- पॉवरपॉइंटची बलस्थाने
- शैक्षणिक सादरीकरणासाठी पॉवरपॉइंटचा प्रभावी वापर
- शिक्षक म्हणून पॉवरपॉइंट वापरताना लक्षात ठेवावयाचे काही मुद्दे

घटक ६ ज्ञानसंपादनाचे स्त्रोत आणि शिक्षक

- शिक्षकांसाठी ज्ञानसंपादनाचे विविध स्त्रोत
- आंतरजाल एक आधुनिक स्त्रोत :
- आंतरजालासाठी उपयुक्त सॉफ्टवेअरचा वापर
- शैक्षणिक विषयासंदर्भातल्या काही महत्त्वाच्या वेबसाईटस

भाग २ घटक १ शिक्षक कृतिशीलता संकल्पना व स्वरूप

- कृतिशीलता स्वरूप व महत्त्व ,अर्थ :
- बदलत्या भुमिकेसंदर्भात कृतिशीलतेची जाणीव
- कृतिशील शिक्षकाच्या जडणघडणणीची प्रक्रिया
- स्थितिशील व गतिशील शिक्षक अ :र्थ गुणवैशिष्ट्ये व फरक ,
- स्वयं निर्देशित अध्ययन विकास-
- विमर्षी चिंतन
- स्वनूतनीकरण
- कृतिशीलतेसंदर्भात स्वयंमूल्यमापन-

घटक २ उपक्रमनवोपक्रम आणि शिक्षकाच्या सर्जनशील कृती ,

- उपक्रम स्वरूप व महत्त्व ,संकल्पना अर्थ :
- शिक्षकाच्या सर्जनशील कृती सर्जनशील कृती आयोजनाची तत्त्वे ,प्रकार ,अर्थ :
- उपक्रमाचे अहवाल लेखन
- नवोपक्रम
- नवोपक्रमाची गरज
- नवोपक्रम संकल्पना व अर्थ :
- नवोपक्रमाची व्याप्ती
- परिवर्तन किंवा बदलप्रक्रियेचे महत्त्वाचे घटक
- नवोपक्रमातील बदलास अडथळेप्रत्यवाय आण/णारे घटक
- नवोपक्रम स्वीकारण्याची प्रक्रिया
- नवोपक्रमाचा उद्गाता
- पुनर्प्रशिक्षणाची गरज
- पुनर्प्रशिक्षणाची गरज
- विद्यार्थ्यांमध्ये नवोपक्रम वाढीस लावण्याविषयी शिफारशी
- नवोपक्रम व शिक्षकाच्या सर्जनशील कृती

- सर्जनशील म्हणजे काय ?
- सर्जनशील घटक
- अनुदेशन व सृजनत्व
- उपक्रमशीलता व सर्जनशीलता

घटक ३ कृतिसंशोधन आराखडा

- कृतिसंशोधन आराखडा स्वरूप व महत्त्व ,अर्थ :
- कृतिसंशोधन आराखड्यातील पायऱ्या

घटक ४ कृतिसंशोधन साधने

- प्रश्नावली
- पदनिश्चयन श्रेणी
- अभिवृत्ती मापिका
- अभिरुची शोधिका
- मुलाखत
- कृतिसंशोधनाच्या दृष्टीने नमुना

घटक ५ कृतिसंशोधन प्रत्यक्ष कार्यवाही व माहितीचे विश्लेषण

- कृतिसंशोधन कार्यवाही
- सामग्री संस्करणाचे टप्पे

घटक ६ अहवाल लेखन व अनुधावन

- कृतिसंशोधन प्रकल्पाच्या अहवाल लेखनाची गरज व महत्त्व
- कृतिसंशोधन अहवाल लेखन करताना घ्यावयाची दक्षता
- कृतिसंशोधन अहवाल लेखनाच्या प्रमुख पायऱ्या
- कृतिसंशोधन अहवाल लेखन पडताळा सूची

प्रात्यक्षिक कार्य –

क) स्वाध्याय

ख) संगणक प्रात्यक्षिक कार्यपुस्तिका

१२. इतर प्रात्याक्षिके

I. क्षेत्रीय कार्य

क) ICT for Teacher: संगणक प्रात्याक्षिके

ख) Self Understanding स्वशोध

ग) Art & Craft

घ) शैक्षणिक साधनांची निर्मिती

ङ) Reading & Reflection : एका पुस्तकाचा आढावा

च) आंतरवासिता

II. Credit Course प्रात्याक्षिके

क) योगा प्रात्याक्षिके

ख) पर्यावरण प्रात्याक्षिके

III. अध्यापनासंदर्भातील प्रात्याक्षिके

क) सूक्ष्म अध्यापन

ख) पाठनियोजन कृतिसत्र

ग) पाठदिग्दर्शन व अभिरूप पाठ

घ) सरावपाठ व केंद्रावरील दोन सरावपाठ

ङ) सहाध्यायी पर्यावेक्षित सरावपाठ

च) स्वयंमूल्यमापन व सलग साप्ताहिक पाठ

छ) पाठनिरीक्षीन व डायरी

ज) डायरी लेखन

झ) कार्यानुभव

ञ) सहशालेय उपक्रम

ट) समाजसेवा/समाजकार्य

ठ) पोर्टफोलिओ विकसन (विमर्षण)